

VASEMMISTOLIITON

TASA-ARVOPOLIITTINEN OHJELMA

Hyväksytty 17.8.2022

JOHDANTO	3
TYÖELÄMÄN TASA-ARVO	3
Työelämän sukupuolittuneisuuden purkaminen	4
Raskaussyrjintä	5
Ulkomailta Suomeen muuttaneiden naisten työmarkkina-asema	6
Ulkomailta Suomeen muuttaneet sotealan työntekijät.....	6
Työn ja erilaisiin elämäntilanteisiin liittyvän hoivan yhteensovittaminen	7
Häirintä työpaikalla	8
Toimenpide-ehdotukset	8
PERHEPOLITIikka	10
Perhevapaaudistuksen seuranta	10
Perheiden palvelut ero- ja kriisitilanteissa	11
Sateenkaariperheiden asema ja oikeudet.....	11
Vastentahtoinen lapsettomuus ja sukupuoli.....	12
Tasa-arvon huomioiminen sosiaaliturvan uudistamisessa	12
Poronhoitajien sijaisapu.....	13
Toimenpide-ehdotukset	14
KASVATUKSEN JA KOULUTUKSEN TASA-ARVO.....	15
Sukupuolisensitiivinen kasvatus eri koulutusasteilla ja kotona	15
Toimenpide-ehdotukset	17
SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUIDEN TASA-ARVO	18
Terveys- ja hyvinvointieroja sukupuolten välillä	18
Sosiaaliset ongelmat ja sukupuoli.....	19
Oikeus raskaudenkeskeytykseen	19
Omaishoidon tuesta.....	20

Ikäihmisten tasa-arvokysymyksiä	20
Toimenpide-ehdotukset	21
SUKUPUOLITTUNEEN VÄKIVALLAN VÄHENTÄMINEN	22
Naisiin kohdistuva väkivalta koskee kaikenikäisiä työistä isoäiteihin	22
Naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyys	23
Lähisuhdeväkivaltaa kohdanneiden palvelut	24
Turvakotipalvelut	24
Seri-tukikeskus seksuaaliväkivallan uhreille	25
Keinoja väkivallan vähentämiseen	25
Toimenpide-ehdotukset	26
SUKUPUOLEN MONINAISUUS	28
Sukupuolen moninaisuudesta on tullut näkyvää	28
Itsemäärittelyoikeus ja juridinen sukupuoli	29
Sukupuolenkorjaus ja syrjintä terveydenhuollossa	30
Sukupuolisensitiivinen yhteiskunta edellyttää tietoista toimintaa	31
Toimenpide-ehdotukset	32
TASA-ARVO VALLASSA JA KRIISEISSÄ	33
Politiikan ja poliittisen toimijuuden sukupuolittuneisuus	33
Kriisit, talous ja politiikka	34
Toimenpide-ehdotukset	35
NOSTOJA GLOBAALISTA TASA-ARVOSTA	35
Muuttoliike kriisialueilta: paperittomuus ja ihmiskauppa	36
Sota sukupuolittuneena ilmiönä ja rauha sukupuolten tasa-arvon ehtona	37
Lapsiavioliitot	37
Raskaudenkeskeytys globaalisti	38
Toimenpide-ehdotukset	39
TASA-ARVO JA TEKNOLOGIA	40
Toimenpide-ehdotukset	40

Johdanto

Tasa-arvon edistäminen on yksi keskeisiä tapoja lisätä oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Tasa-arvon edistäminen lisää hyvinvointia ja toisaalta parantaa yhteiskunnan jäsenille tarjottavia palveluita. Tasa-arvo on myös yksi vasemmistolaisen maailmankuvan perusarvoista. Jokaisen tulee saada toteuttaa ja kehittää itseään sellaisena kuin on. Maailman tulee olla oikeudenmukainen kaikille, ei harvoille.

Ohjelman koon rajaamiseksi tasa-arvon tarkastelun lähtökohdaksi on valittu suomalaisen oikeuskäytännön mukainen rajaus tasa-arvosta sukupuolten tasa-arvona. Poliitikassa tasa-arvo tulkitaan usein myös ihmisten yhdenvertaiseksi kohteluksi, jolloin huomioidaan myös esimerkiksi iän, kulttuurin, uskonnon, mielipiteen tai monien muiden ihmisen ominaisuuksien ja ryhmäjäsennyksien vaikutus. Vasemmistoliiton yhdenvertaisuutta käsitteleviä linjauksia löytyy runsaasti muista Vasemmistoliiton poliittisista ohjelmista sekä linjapapereista.

Tämä ohjelma on myös aikansa kuva. Elämme globaalin pandemian oloissa ja Euroopassa on käynnissä sota. Nämä merkittävät kriisit ovat myös tuoneet esiin selkeitä puutteita harjoitetussa tasa-arvopoliitikassa ja tehneet erityisen kivuliaastikin näkyväksi sen, miten tärkeää on edistää tasa-arvoa aina, ei vain silloin, kuin sille on erikseen aikaa. Muun muassa ilmastokriisin ja geopoliittisen tilanteen muutosten tuoma epävakaus saattavat synnyttää uusia vaikeasti ennustettavia kriisejä. Mikäli tasa-arvopoliittikkaa ei edistetä, toistuvat samat ongelmat myös tulevilla kriiseillä.

Samalla on huomattava, että vaikka tämä ohjelma toteutuisi täysin, ei Suomi olisi tasa-arvopoliittisesti valmis. Työ tasa-arvon ja oikeudenmukaisemman maailman eteen on jatkuvaa. Ohjelmaa kirjoitettaessa heräsi kysymyksiä siitä, onko tasa-arvon tilastointi riittävää, ja mitä tilastoinnin perustuminen binääriseen sukupuolikäsitykseen aiheuttaa. Tilastoinnin laajentaminen on ensiarvoisen tärkeää, jotta mahdolliset ongelmat havaitaan ja jotta niihin voidaan puuttua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Lisäksi sukupuolivaikutusten arviointi tulee tuoda normaaliksi osaksi kaikkia lainsäädäntöprosesseja ja kuntien päätöksentekoa.

Tulevaisuuden tasa-arvoisessa yhteiskunnassa jokainen voi luottaa tulevansa kohdelluksi oikeudenmukaisesti kaikilla elämän osa-alueilla. Tällaisen yhteiskunnan rakentaminen on eduksi kaikille. Tähän tasa-arvopoliittiseen ohjelmaan on kerätty keinoja, jotka toteuttamalla oikeudenmukainen tulevaisuus on lähempänä.

TYÖELÄMÄN TASA-ARVO

Tasa-arvolain tarkoituksena on sukupuolten tasa-arvon parantaminen, sukupuoleen perustuvan syrjinnän estäminen ja naisten aseman parantaminen erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.

Tasa-arvolain mukaan työnantajan tulee edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa työehdoissa ja erityisesti palkkauksessa. Suomessa miesten ja naisten työllisyysaste on tätä ohjelmaa kirjoitettaessa vuonna 2022 lähes sama. Kuitenkin määräaikaiset työsuhteet ovat yleisempiä naisilla kuin miehillä. Epävarma työmarkkinatilanne, kuten määräaikainen työsuhde, lisää naisilla riskiä joutua syrjityksi esimerkiksi raskauden vuoksi.

Vuonna 2020 miesten ja naisten välinen palkkaero oli 16 prosenttia, mikä tarkoittaa, että naisten euro oli 84 senttiä. Suomi on sitoutunut samapalkkaisuusperiaatteen toteuttamiseen perustuslain lisäksi myös kansainvälisissä sopimuksissa. Samapalkkaisuusohjelmien aikoina vuosina 2006–2019 palkkaero kaventui neljä prosenttiyksikköä nykyiseen 16 prosenttiin. Muutos on kuitenkin ollut hidas viimeisten 30 vuoden aikana.

Syitä palkkaeroihin on monia. Yksi syy on se, että naiset ja miehet työskentelevät eri toimialoilla. Monilla naisennemistöisillä aloilla palkkaus on matalampaa kuin miesennemistöisillä aloilla. Kunta-alalla työskentelevien ansiot ovat pienemmät kuin teollisuudessa ja valtiolla työskentelevien. Miesten tulokehitys on nopeampaa kuin naisilla, ja miehet saavuttavat ansiotulojen huipun naisia nopeammin. Toisaalta on myös selittämättömiä palkkaeroja.

Yksi keino kaventaa palkkaeroja ovat tasa-arvosuunnitelmat ja palkkakartoitukset. Työnantajalla on velvollisuus tehdä tasa-arvosuunnitelma ja palkkakartoitus, kun henkilöstöön kuuluu vähintään 30 työntekijää. Merkittävä osa työpaikoista jää siis vaille tasa-arvosuunnitelmia.

Työelämän sukupuolittuneisuuden purkaminen

Suomalaisia työmarkkinoita leimaa jakautuminen sukupuolen mukaan, mistä johtuen valtaosa aloista on selkeästi joko mies- tai naisvaltaisia. Monet naisvaltaiset alat, kuten julkisen sektorin hoiva- ja kasvatusalat sekä palvelualat ovat palkkakuopassa. Se kertoo konkreettisesti arvostuksen puutteesta. Palkkojen jälkeenjääneisyys kertoo myös siitä, ettei hoivan merkitystä yhteiskunnassa ja ihmiselämässä yleensä tunnusteta, vaan näiltä aloilta voidaan esimerkiksi kilpailukyvyyn nimissä leikata.

Taustalla vaikuttavat edelleen – naisvaltaisten alojen työvoimapulasta huolimatta – ikäaikaiset sukupuolittuneet ajattelumallit siitä, ettei palkalla ole naisille niin paljon merkitystä, vaan naiset tekevät hoivatyötä lähinnä kutsumuksesta.

2020-luvulla myös yksityisen sektorin naisvaltaiset alat ovat usein haavoittuvassa asemassa. Koronasta ovat kärsineet erityisen paljon vahvasti naisvaltaiset matkailu- ja ravintola-alat. Monella palvelualalla tilanne oli jo ennen koronaa heikko, mikä näkyi työsuhteiden määräaikaaisuutena sekä työssäkävien köyhyytenä pienen palkan ja riittämättömien työtuntien vuoksi.

Osa-aikatyö ja syyt tehdä osa-aikatöitä ovat myös sukupuolittuneita kysymyksiä. Naiset tekevät miehiä useammin osa-aikatyötä, usein vastentahtoisesti ja pienellä palkalla koko-aikatyön

puuttuessa. Naiset tekevät usein osa-aikatyötä myös voidakseen hoitaa lapsiaan tai muita omaisia. Miehillä hoiva on harvoin osa-aikatyön syy, mikä kertoo hoivan sukupuolittuneisuudesta. Miehet tekevät osa-aikatyötä useimmiten opiskelujensa aikana. Myös määräaikaiset työsuhteet ovat naisilla miehiä yleisempiä. Tämä yhdistettynä sukupuolittuneisiin palkkaeroihin johtaa siihen, että naisten eläkekertymä jää keskimäärin merkittävästi miehiä pienemmäksi, mikä johtaa eläkeläisköyhyyteen.

Sekä julkisia että yksityisiä naisvaltaisia aloja yhdistää myös kasvava työvoimapula: jo valmiiksi alalla olevat vaihtavat muihin töihin, ja alalle valmistuvia on vaikea pitää alalla heikon palkkauksen, heikkojen työehtojen ja työn epävarmuuden vuoksi.

Sekä työelämän sukupuolen mukaisen segregaatian purkaminen että naisvaltaisten alojen arvostuksen nostaminen ovat tärkeitä tavoitteita. Työelämän murros ja teknologian muutos saattavat myös pakottaa purkamaan vahvasti sukupuolen mukaan jakautuneita työmarkkinoita. Myös elinikäinen oppiminen on keino purkaa työelämän sukupuolen mukaista segregatiota. Tällä hetkellä naiset ovat miehiä innokkaampia elinikäisessä oppimisessa, mikä näkyy heidän suurempana osallistumisenaan erilaisiin koulutuksiin.

Työelämän vahvasta segregatiosta voi päätellä, että meillä on edelleen vahvoja asenteita siitä, minkälaiset työt kuuluvat kullekin sukupuolelle. Tämä estää ihmisiä, sukupuolestaan riippumatta, löytämästä itselleen sopivinta ammattia. Segregaatian purkaminen on ennen kaikkea kasvatuskysymys: sukupuolisensitiivisellä otteella voidaan murtaa sukupuolistereotyyppioita kotona tehtävästä kasvatuksesta ja varhaiskasvatuksesta lähtien.

Vaikka naiset ja miehet työskentelevät eri ammateissa, ei arviointitutkimuksien mukaan naisten ja miesten töiden vaativuudessa ei ole merkittäviä eroja. Työn vaativuuden arviointiin tulee kiinnittää yhä enemmän huomiota, koska se auttaa tunnistamaan mahdollista syrjintää, ja koska oikeudenmukainen palkka on keskeinen työn motivaatiotekijä.

Raskaussyrjintä

Tasa-arvolaki kieltää yksiselitteisesti syrjinnän raskauden tai perhevapaiden perusteella. Tasa-arvovaltuutetulle tulevista työelämää koskevista yhteydenotoista yli puolet koskee syrjintää raskauden tai perhevapaan takia. Myös ammattiliitot ja työsuojeluvaltuutetut sekä -viranomaiset saavat yhteydenottoja aiheesta.

Raskaussyrjinnällä tarkoitetaan esimerkiksi seuraavanlaisia tilanteita: rekrytointia ei tehdä raskauden takia, työsuhde puretaan koeaikana, palkka- ja urakehitys katkeaa perhevapaan takia, raskaana tai perhevapaalla oleva työntekijä valikoituu irtisanotuksi tai perhevapaalla olevan työntekijän tehtävät ovat kadonneet. Yleisin raskaussyrjinnän muoto on kuitenkin se, ettei määräaikaista työsuhdetta jatketa raskauden takia. Voimassa oleva lainsäädäntö on osoittautunut riittämättömäksi suojaksi tilanteissa, joissa työntekijä on raskaana tai palaamassa perhevapaalta takaisin palkkatyöhön. Määräaikaisten työntekijöiden työsuhdetta tulee

lähtökohtaisesti jatkaa myös niissä tilanteissa, joissa työntekijä on raskaana tai vanhempainvapaalla, jos työnantaja on palkkaamassa uuden työntekijän mihin tahansa tehtävään.

Uudistunut perhevapaamalli toivottavasti osaltaan vaikeuttaa raskaussyrjintää: jos perhevapaat jakautuvat tasaisemmin molemmille vanhemmille, naistyöntekijöiden niin sanottu äitiysriski pienenee. Tämä ei kuitenkaan yksinomaan riitä, vaan tarvitaan tiukempaa säätelyä.

Ulkomailta Suomeen muuttaneiden naisten työmarkkina- asema

Ulkomailta Suomeen muuttaneiden naisten työmarkkina-asema on heikko. Heidän työmarkkina-asemansa ei pääse suomalaistausten naisten tasolle 15 (Suomessa) asumisvuodenkaan jälkeen, vaikka koulutustaso ja kielitaito olisivat hyviä.

Pienten lasten äitien työmarkkina-asema on vielä heikompi. Ulkomailta Suomeen muuttaneet äidit käyttävät kotihoidontukea pidempään kuin Suomessa syntyneet äidit. Tarjolla olevat työllistymisvaihtoehdot vaativat usein työskentelyä epäsäännöllisiin aikoihin, mikä on pienten lasten äideille hankalaa. Tilastokeskuksen mukaan ulkomaalaistaustaiset palkansaajat ovat yliedustettuina niin määrä- kuin osa-aikaisissa työsuhteissa: työtä tehdään enemmän iltaisin, yöaikaan ja viikonloppuisin sekä vuorotyönä.

Naisten kohdalla kielitaidon merkitys korostuu miehiä enemmän, koska sukupuolen mukaan segregoituneiden työmarkkinoiden takia naiset työskentelevät tyypillisesti sellaisilla aloilla (sosiaali- ja terveysala, asiakaspalveluala), joissa kielitaitoa tarvitaan miesvaltaisilla aloilla (esim. rakennus-, varastoala) enemmän.

Ulkomailta Suomeen muuttaneet sotealan työntekijät

Viime vuosina on keskusteltu hoitoalan työvoimavajeen korvaamisesta ulkomaalaisella työvoimalla, erityisesti Filippiineiltä ja muista Aasian maista tulevilla naishoitajilla. Tämä on herättänyt kysymyksiä siitä, miten aasialaiset nähdään Euroopan työvoimareservinä alalla, joka ei matalan palkan ja huonojen työolosuhteiden vuoksi houkuttele suomalaisia. Tämän voi nähdä myös uusintavan kolonialistista suhtautumista Euroopan ulkopuolisiin valtioihin ja niiden kansoihin.

Ulkomailta tuleva työvoima saattaa joillakin aloilla kytkeytyä harmaaseen talouteen, kun taas julkisella sektorilla, etenkin hoitoalalla, kyse on kunnallisten ja alueellisten työnantajien ja päättäjien työvoimapolitiittisista ratkaisuista. Tulevaisuuden vuoksi on tärkeää tarkkailla ulkomailta tulevien työntekijöiden ja työvoimapolitiikan ongelmakohtia. Siirtolaisten elämässä

työelämän kysymykset tulevat jatkossa todennäköisesti risteämään ihmisoikeuksien ja perhepolitiikan kanssa tavoilla, jotka voivat olla eriytyneitä sukupuolen mukaan.

Yksi ulkomaista työvoimaa koskettava ongelma hoitoalalla on, että ulkomaalaisten oikeus perheenyhdistämiseen riippuu tulotasosta. Ulkomaisten hoitajien kotouttamiseen ja urakehitykseen ei myöskään panosteta. Ongelmien voidaan sanoa tiivistyvän siihen, näemmekö ulkomailta tulevat naistyöntekijät vain työvoimareservinämme vai arvokkaina ihmisinä, joille kuuluvat ihmisoikeudet.

Työn ja erilaisiin elämäntilanteisiin liittyvän hoivan yhteensovittaminen

Perheen ja palkkatyön yhteensovittamisesta sukupuolittuneena kysymyksenä on puhuttu pitkään. Erityisesti on keskitytty heihin, joilla on pieniä lapsia. Isien roolia hoivavastuiden jakamisessa on edistetty nostamalla heille osoitettujen vanhempainvapaiden osuutta. Hoivan sukupuolittuneisuuden purkamisessa tämä on kuitenkin vain yksi, vaikkakin tärkeä askel. Kysymys on huomattavasti laajempi: erilaisia hoivavastuita voi olla monissa muissakin tilanteissa elämänkaaren eri vaiheissa. Tämä on huomioitava nykyistä paremmin työelämässä.

Jotta hoiva saadaan toisaalta kaikkien sukupuolten vastuulle ja toisaalta kaikkien sukupuolten oikeudeksi, on hoivaa arvostettava, sitä on tehtävä näkyväksi ja siihen on saatava tarvittava tuki. Jos työelämä joustaa ja tukea saa tarvittaessa, on läheisen hoivaaminen monelle myös mieluinen ja palkitseva kokemus. Erilaisiin elämäntilanteisiin liittyvän hoivan myönteisiä puolia on nostettava keskusteluun entistä vahvemmin sen sijaan, että hoiva nähdään ainoastaan taakkana ja työtä vaikeuttavana. Tämä auttaa myös hoivan sukupuolittuneisuuden purkamisessa.

Hoiva on ylipäättään hyvin sukupuolittunut kysymys, ja hoivavastuu kasaantuu naisille. Esimerkiksi kunnan kanssa sopimuksen tehneistä omaishoitajista on 2020-luvun alussa naisia 70 prosenttia. Monella työkäisellä omaishoitajalla on katkoksia työelämässä tai he luopuvat palkkatyöstä kokonaan.

Kun yhä huonokuntoisemmat ikääntyneet ovat kotihoidossa ja palveluista on leikattu, hoitavat yhä useammat (etenkin naiset) samanaikaisesti sekä omia lapsiaan että omia tai puolison vanhempia. Samalla kun ikäihmisten palveluita vahvistetaan, tulee työelämän joustoja ja tukijärjestelmiä lisätä, jotta ne omaiset, jotka haluavat ja pystyvät, voivat osallistua läheistensä hoitoon.

Myös korona-aikana roimasti lisääntynyt etätö liittyi hoivaan ja sukupuoleen. Vaikka sukupuolten välillä ei ole suurta eroa siinä, paljonko etätöitä tehdään, vaikuttaa hoivavastuiden sukupuolittuneisuus myös etätöiden tekemiseen ja järjestämiseen. Etätö saattaa esimerkiksi

hämärtää perhe- ja työelämän välistä rajaa, mutta myös helpottaa työn ja perheen yhteensovittamista.

Se, miten hyvin perheen ja työn pystyy sovittamaan yhteen, liittyy sukupuolen lisäksi työmarkkina-asemaan ja luokkaan. Keskiluokkaiseen asiantuntija-ammattiin, jossa työajat joustavat ja etätöitä voi tehdä, on helpompi yhdistää omaishoitajana toimiminen tai pienen lapsen vanhemmuus kuin raskaaseen vuorotyöhön. Erityisen vaikeassa tilanteessa ovat vuorotyötä tekevät yksinhuoltajat, joista valtaosa on naisia. Arjen palapeli voi olla vaikea myös sellaisissa perheissä, joissa molemmat huoltajat ovat vuorotöissä.

Myös vuorotyötä tekevät ovat keskenään hyvin erilaisissa asemissa. Jos resurssit ovat kunnossa ja työajat joustavat, ns. epätyypillisetkin työajat voi yhdistää helpommin muuhun elämään. Luokka ja tulotaso siis määrittävät sitä, miten ongelmia voi yrittää ratkoa. Hyväpalkkainen vuorotyöläinen voi itse palkata hoiva- ja muuta apua, kun taas pienipalkkaiselle se ei ole mahdollista.

Häirintä työpaikalla

Turvallinen ja terveellinen työpaikka kuuluu kaikille. Silti vuoden 2017 tasa-arvobarometrin mukaan naisista 38 prosenttia ja miehistä 17 prosenttia on kokenut seksuaalista häirintää kahden edellisvuoden aikana. Seksuaalisen häirinnän kohteina ovat etenkin alle 35-vuotiaat naiset, joista yli puolet oli kokenut seksuaalista häirintää kahden edeltäneen vuoden aikana. Työpaikalla seksuaalista tai sukupuoleen perustuvaa häirintää tai nimittelyä oli havainnut 12 prosenttia palkansaajista, naiset hieman useammin kuin miehet.

Häirintä voi olla suullista, eleitä tai koskettelua, ja osa häirinnästä on myös rikoslain mukaan rangaistavaa. Tekijä voi olla työkaveri, esihenkilö tai työpaikan ulkopuolinen henkilö kuten asiakas. Häirintä tai ahdistelu voi aiheuttaa ahdistusta ja pitkittyessään johtaa sairauslomiin ja jopa työkyvyttömyyteen.

Toimenpide-ehdotukset

- Luottamusmiesten tiedonsaantioikeutta tulee vahvistaa, ja oikeutta saada tietoa eri sukupuolten palkoista ja palkanosista tulee laajentaa.
- Käynnistetään hanke, jolla arvioidaan paikallisen sopimisen sukupuolivaikutuksia.
- Tasa-arvosuunnitelman ja palkkakartoitusvelvoitteen tulee koskea kaiken kokoisia työpaikkoja.
- Samasta ja samanarvoisesta työstä tulee maksaa sama palkka. Palkka-avoimuutta tulee edelleen kehittää, jotta työntekijällä on aito mahdollisuus varmistua palkkauksen syrjimättömyydestä.

- Toteutetaan kunnianhimoisia ja konkreettisia tekoja sisältävä samapalkkaohjelma, johon työmarkkinaosapuolet sitoutuvat.
- Lainsäädännön tarjoamaa suojaa tulee parantaa tilanteissa, joissa työntekijä on raskaana tai palaamassa perhevapailta takaisin työhön.
- Työelämässä on nykyistä paremmin ymmärrettävä perheiden monimuotoisuus. Laajennetaan raskaussyrjinnän määritelmä koskemaan myös lapsettomuushoitoja ja adoptiota.
- Kotouttamistoiminnan on huomioitava paremmin asiakkaan yksilöllinen tilanne. Esimerkiksi kotona lapsiaan hoitaville naisille voidaan tarjota mahdollisuus ottaa lapset mukaan toimintaan, jolloin kotona oleminen ei muodostu esteeksi esimerkiksi suomen tai ruotsin kielen opetukseen ja muuhun koulutukseen osallistumiselle.
- Tuetaan ulkomailta tulleiden työntekijöiden urakehitystä ja ammattitaidon kehittämistä. Kerrotaan ulkomailta tulleille työntekijöille suomalaisen työelämän pelisäännöistä, työehtosopimusjärjestelmästä ja ammattiliittoon kuulumisen tärkeydestä.
- Puretaan työelämän sukupuolittuneisuutta vahvistamalla sukupuolisensitiivistä kasvatusta ja koulutusta varhaiskasvatuksesta lähtien.
- Madalletaan aliedustettujen ryhmien, kuten matalasti koulutettujen miesten, kynnystä osallistua erilaisiin elinikäisen oppimisen koulutuksiin. Varmistetaan, että työttömyysuhan alla oleville on tarjolla riittävän varhaista tukea ja muuntokoulutusta uusiin tehtäviin.
- Toteutetaan perustulo, joka vahvistaa perusturvaa ja helpottaa työn ja muun elämän yhteensovittamista erilaisissa elämäntilanteissa.
- Lyhennetään työaikaa hoivan sukupuolittuneisuuden purkamiseksi. Uudistus voidaan toteuttaa ensin työaikakokeiluilla, joissa selvitetään työajan lyhentämisen vaikutuksia työntekijöiden hyvinvointiin ja työn tuottavuuteen.
- Tarjotaan vuorohoitoa myös pienille koululaisille.
- Parannetaan varhaiskasvatuksen vuorohoidon saavutettavuutta koko maassa.
- Vanhemman on voitava kieltäytyä työstä tai työllistymispalvelusta ilman pelkoa karensista, jos lastenhoidon järjestäminen ei onnistu.
- Tasa-arvovaltuutetun resursseja tulee lisätä niin, että valvontaviranomainen voi valvoa tehokkaasti myös sukupuolten tasa-arvon edistämiseen liittyviä velvoitteita.

- Sanna Marinin hallituskaudella on luotu eri hallinnonalat ylittäviä tasa-arvon seurantajärjestelmiä. Näitä tulee toteuttaa tehokkaasti ja kehittää edelleen.
- On luotava turvallisemman tilan periaatteet ja koulutettava häirintäyhdyshenkilöt jokaiselle työpaikalle. Häirintäyhdyshenkilöille maksetaan erillinen korvaus, ja roolin mahdollinen kuormittavuus huomioidaan tarjoamalla työnohjausta.

PERHEPOLITIikka

Perhevapaaudistuksen seuranta

Elokuussa 2022 astui voimaan Suomen hallituksen toteuttama perhevapaaudistus, jonka myötä kahden vanhemman perheissä kumpikin saa 160 vanhempainrahapäivän kiintiön. Tästä enintään 63 vanhempainrahapäivää on mahdollista luovuttaa toiselle vanhemmalle, muulle huoltajalle, omalle puolisolle tai toisen vanhemman puolisolle. Loppuraskautta suojaa 40 päivärahopäivän mittainen raskausrahakausi. Yhden vanhemman perheissä vanhempi saa molemmat vanhempainrahakiintiöt. Vanhempainrahapäiviä voi käyttää, kunnes lapsi täyttää 2 vuotta. Päivärahopäivät voi käyttää useassa osassa: työsuhteessa olevat vanhemmat voivat saada vapaata enintään neljässä jaksossa.

Uudistus on selkeä parannus aiempaan. Se pidentää vanhempainrahakautta ja antaa kummallekin vanhemmalle yhtä pitkät kiintiöidyt vanhempainrahakaudet. Uudistuksen tavoitteena on lisätä isien perhevapaiden käyttöä, parantaa naisten asemaa työmarkkinoilla sekä jakaa tasaisemmin vastuuta ja oikeutta hoivaan perheiden sisällä. Uudistuksen myötä perhevapaat huomioivat aiempaa paremmin erilaiset perhetilanteet kuten yhden vanhemman perheet, adoptio-perheet, monikkoperheet, eri osoitteissa asuvat vanhemmat ja lapsensa menettäneet.

Uudistuksen tasa-arvotavoitteiden edistymistä tulee seurata erityisesti isien käyttämien vapaiden määrän osalta. Isien perhevapaiden käyttöä tulee myös edistää aktiivisesti tekemällä vaikuttamistyötä niin työpaikoilla kuin työnantajien suuntaan. Ammattiyhdistysliike on tässä olennainen kumppani.

Vasemmisto on pitkään ajanut vanhempainvapaiden jakamista 6+6+6-mallin mukaisesti. Tässä mallissa molemmille vanhemmille kiintiöidään kuusi kuukautta vanhempainvapaata, ja yhden kuuden kuukauden jakson voi jakaa vapaasti. Nyt laadittu uudistus on askel tähän suuntaan, mutta ei kuitenkaan vielä riittävä. Vasemmiston tulee jatkossakin työskennellä 6+6+6-mallin edistämiseksi.

Sosiaaliturvaa uudistettaessa tulee ottaa huomioon kotihoidon tuen vaikutus naisten toimeentuloon ja asemaan työelämässä. Perhevapaaudistusta laadittaessa hallitus päätti, ettei sen yhteydessä kotihoidon tukeen kosketa. Kun perhevapaaudistuksen seurauksena vanhempainvapaakausi pitenee, vähenee kotihoidon tuen tarve. Kotihoidon tukea tulee tarkastella perheiden yhdenvertaisuuden sekä sukupuolten tasa-arvon näkökulmista. Lähes kaikki kotihoidon tuen käyttäjät ovat naisia. Pitkät ja perättäiset kotihoidon tuen jaksot heikentävät naisten asemaa työmarkkinoilla.

On kuitenkin tärkeää ymmärtää, että perheet käyttävät kotihoidon tukea hyvin eri tavoin. Tällä hetkellä suurin osa käyttää tukea enintään siihen asti, kun lapsi on noin puolitoistavuotias. Varsinkin pidempien jaksoiden käyttö on koko ajan vähentynyt. Tutkimukset osoittavat, että kotihoidon tukea käytetään pitkään silloin, kun ei ole työpaikkaa, mihin palata. Työ voi olla myös sellaista, johon pikkulapsiarjen yhdistäminen on raskasta.

Kotihoidon tukea kehitettäessä on tarkasteltava myös muita tekijöitä, kuten yhteiskuntaluokkaa, yhdessä sukupuolen kanssa ja analysoitava niiden vaikutusta tuen käyttöön. Lisäksi on etsittävä ratkaisuja, jotka tukevat myös heikossa työmarkkina-asemassa olevien pikkulapsiperheiden arkea ja toimeentuloa.

Perheiden palvelut ero- ja kriisitilanteissa

Lapsiperheiden tukipalvelut elämän kriiseissä sekä erotilanteissa tukevat parhaimmillaan lasten hyvinvointia sekä tasa-arvoista vanhemmuutta. Palveluiden tulee kriisi- ja erotilanteissa olla oikea-aikaisia, ja niissä tulee huomioida niin perheiden moninaisuus kuin yksilölliset tarpeet. Henkilöstöllä on oltava riittävästi osaamista perheiden moninaisuudesta ja esimerkiksi sateenkaariperheiden tilanteesta sekä lasten vuoroasumisesta. Perheoikeudellisilla palveluilla turvataan lapsen hyvinvointi sekä ehkäistään tilanteiden kärjistyminen erotilanteissa. Apua tulee tarjota esimerkiksi lasta koskeviin sopimuksiin ja selvityksiin.

Sateenkaariperheiden asema ja oikeudet

Lapsen oikeusturva vaatii, että jokaista hänen tosiasiallista vanhemmuussuhdettaan tuetaan ja suojataan. Sateenkaariperheissä tämä oikeusturva ei aina toteudu. Joskus lapsen perheessä on useampi kuin kaksi vanhempaa jo lapsen syntymästä lähtien. On lapsen edun mukaista syntyä oikeudellisesti selkeään tilanteeseen, jossa lapsen oikeudelliset perhesuhteet ovat yksiselitteiset jo ennen lapsen syntymää.

Nykylainsäädäntö mahdollistaa sen, että lapsella voi olla useampi kuin kaksi huoltajaa. Tämä ratkaisee lapsen huoltoon liittyviä käytännön kysymyksiä, mutta ei takaa lapsen oikeuksia. Lapsen oikeudet elatukseen, tapaamiseen ja perintöön liittyvät nimenomaan oikeudelliseen vanhemmuuteen, eikä niitä voi muilla keinoilla riittävästi ratkaista. Myös perhevapaat on sidottu

yhä tiukemmin oikeudelliseen vanhemmuuteen, mikä rajaa useamman vanhemman lasten oikeutta hoivaan.

Lainsäädännön tulisi mahdollistaa useampi kuin kaksi oikeudellista vanhempaa silloin, kun se vastaa lapsen tosiasiallisia perhesuhteita.

Vastentahtoinen lapsettomuus ja sukupuoli

Vastentahtoinen lapsettomuus koskettaa monia suomalaisia. Erityisen hankalassa asemassa tässä ovat miesparit ja yksin lasta toivovat miehet. Samaa sukupuolta olevat pariskunnat ja yksittäiset ihmiset sukupuoleen katsomatta voivat Suomessa adoptoida, mutta adoptio on usein pitkä ja haastava prosessi. Vastentahtoisesta lapsettomuudesta, ja myös miesten kokemasta lapsettomuudesta, tulee puhua avoimesti.

Suomessa lapsettomuushoitoja tehdään sekä julkisessa että yksityisessä terveydenhuollossa. Julkisella puolella hoidot ovat rajattuja ja alueellinen tasa-arvo ei toteudu pitkien välimatkojen takia. Hedelmöityshoitoja tehdään kaikissa yliopistollisissa sairaaloissa, muttei kaikissa keskussairaaloissa. Yksityisellä puolella hoidot ovat kalliita ja näin mahdollisia vain osalle lasta toivovista.

Tutkimusten mukaan syntyvyys ja lapsitoiveiden toteutuminen ovat myös eriarvoistuneet uudella tavalla. Tämä näkyy siinä, että lapsettomiksi jäävät useimmin vähän koulutetut eli heikossa työmarkkina-asemassa olevat ihmiset. Tämä kehitys on ollut miehillä nähtävissä jo pitkään, mutta viimeaikainen muutos on ollut suuri erityisesti naisilla. Perhepolitiikassa onkin nykyistä paremmin huomioitava heikossa työmarkkina-asemassa olevat, kuten pienipalkkaista vuorotyötä tekevät ihmiset.

Tasa-arvon huomioiminen sosiaaliturvan uudistamisessa

Suomen sosiaaliturvajärjestelmä on tunnetusti monimutkainen. Sosiaaliturvan kokonaisuudistusta valmistelemaan on asetettu parlamentaarinen komitea, joka aloitti työnsä alkuvuonna 2020 ja jonka toimikausi päättyy vuonna 2027. Komitea uudistaa sosiaaliturvaa kokonaisuutena. Se käsittelee perusturvan, ansioturvan ja toimeentulotuen rahoitusta, eri tukimuotojen välisiä yhteyksiä sekä palveluiden nykyistä parempaa yhteensovittamista etuuksiin.

Sosiaaliturvaa uudistettaessa tulee ottaa huomioon se, miten sosiaaliturvaetuudet ja niiden eri muodot vaikuttavat eri sukupuoliin ja erilaisiin perheisiin. Uudistusta laadittaessa on syytä pohtia, missä määrin sosiaaliturva synnyttää erilaisia yhteiskunnallisia ilmiöitä, ja missä määrin ilmiöt näkyvät järjestelmän käyttämisen kautta. Yksi esimerkki tästä ovat pirstaleisen ja syyperustaisen sosiaaliturvan synnyttämät kannustinloukut eli tilanteet, joissa työntekijän ei ole taloudellisesti kannattavaa ottaa työtä vastaan.

Suomen tämänhetkinen sosiaaliturvajärjestelmä pohjautuu oletukseen samassa taloudessa asuvien henkilöiden muodostamasta ruokakunnasta. Sosiaaliturvan ruokakuntoisuus tarkoittaa, että yksilön oikeuteen saada sosiaaliturvaa vaikuttavat myös muiden samassa taloudessa asuvien tulot. Suomessa miesten tulot ovat edelleen suurempia kuin naisten. Tämä saattaa johtaa tilanteeseen, jossa eri sukupuolta olevan pariskunnan nainen saattaa jäädä ilman sosiaaliturvaetuutta puolison tulojen vuoksi. Näin ollen ruokakuntoisuus osaltaan vahvistaa ja ylläpitää mieselättäjyyttä. Jos sosiaaliturva halutaan jatkossakin sitoa ruokakuntaan, tulee se ja täten myös perhemuoto määritellä uudelleen. Nykyinen sosiaaliturvan ruokakuntakäsite on heteronormatiivinen ja ydinperhekeskeinen.

Kelan arvion mukaan erillään asuvien vanhempien lapsista 2020-luvun alussa noin 30 prosenttia asuu vuorotellen kahdessa eri kodissa. Iso osa näistä lapsista asuu vanhempien luona niin kutsutulla vuoroviikkosysteemillä, tai asumisaika on muuten jaettu suhteellisen tasan vanhempien kesken. Eron jälkeen laki jakaa vanhemmat lähivanhemmaksi ja etävanhemmaksi. Huomattavan suuri osa niin kutsutuista etävanhemmista on miehiä. Lain silmissä lähivanhempä on se, jonka luona lapsi on virallisesti kirjoilla. Niin kutsuttua etävanhempaa ei nykyisessä järjestelmässä tunnusteta lapsiperheeksi, mikä vaikuttaa etävanhemman mahdollisuuteen saada riittävästi/tarvitsemaansa asumistukea ja tarjota lapsen tarpeisiin riittävän kokoinen asunto – ilman turvautumista toimeentulotukeen.

Asumistuki on tärkeässä roolissa lasten vuoroasumisen mahdollistamisessa tulotasoista riippumatta. Vuoroasumista käsittelevän TEAS-hankkeen ehdotuksena on, että lapset pitää huomioida kummassakin vuoroasuvassa perheessä täysimääräisesti. Vuoroasuva lapsi on katsottava johdonmukaisesti osaksi molempia ruokakuntia ja kotitalouksia.

Poronhoitajien sijaisapu

Suomessa on ainakin yksi elinkeino, jonka harjoittajilla ei ole yhdenvertaista oikeutta perhevapaisiin muihin elinkeinonharjoittajiin verrattuna. Toisin kuin muut maatalousyrittäjät, poronhoitajat eivät voi saada sijaisapua raskauden ja synnytyksen ajaksi eivätkä adoptiolapsen, sairaan tai alle kolmevuotiaan lapsen hoitoa varten.

Poronhoito on raskaana olevalle vaarallinen ammatti poikkeavien keli-, maasto- ja työskentelyolosuhteiden sekä eläinten kanssa työskentelemisen vuoksi. Työnteko onkin poronhoitajille mahdotonta jo raskauden aikaisesta vaiheesta lähtien. Nykyinen tilanne heikentää poronhoitajien mahdollisuuksia työn ja vanhemmuuden yhteensovittamiseen.

Raskauden ja synnytyksen aikaiset sijaispalvelut parantaisivat erityisesti naisten mahdollisuuksia toimia porotalousyrittäjinä. Sijaispalvelut lisäisivät myös toisen vanhemman mahdollisuutta osallistua lasten hoitamiseen. Palvelut parantaisivat raskaana olevien jaksamista, kun raskauden ja lapsen hoidon aikaiset työt eivät kasaannu yksin heille, vaan myös toisen vanhemman työpanos on mahdollista toteuttaa lomittajan avulla.

Toimenpide-ehdotukset

- Huomioidaan isät tasavertaisina vanhempina jo raskauden alusta alkaen neuvolapalveluissa ja kannustetaan isiä käyttämään perhevapaita.
- Seurataan isien käyttämiä vanhempainvapaita.
- Seurataan perhevapaiden tasa-arvotavoitteiden toteutumista.
- Jaetaan vanhempainvapaat 6+6+6 -mallin mukaisesti.
- Kotihoidontukea tulee tarkastella tasa-arvonäkökulmasta. Kotihoidontuen käyttöä tulee tutkia ja kehittää niin, että se tukee heikossa työmarkkina-asemassa olevia.
- Taataan poronhoitajille raskauden ja synnytyksen sekä lapsen hoitamisen aikainen sijaisapu.
- Ero- ja kriisitilanteissa on tarjottava matalan kynnyksen palveluita. Lastenvalvojien resursseja on lisättävä, jotta esimerkiksi huoltajuutta ja asumista koskevat sopimukset saadaan hoidettua varhaisessa vaiheessa.
- Lapsiperheiden tukipalveluissa työskentelevien osaamista perheiden moninaisuudesta on lisättävä.
- Lastensuojelun resurssit on turvattava.
- Lainsäädännön tulee mahdollistaa useampi kuin kaksi oikeudellista vanhempaa silloin, kun se vastaa lapsen tosiasiallisia perhesuhteita.
- Sallitaan lailla säädely, epäkaupallinen ja yhdenvertaisesti sukupuolesta riippumatta saavutettava sijaissynty.
- Turvataan lapsettomuushoidot kaikille niitä haluaville, kukkaron koosta riippumatta.
- Järjestetään hedelmöityshoitojen saatavuus alueellisesti tasa-arvoisesti turvaamalla hoidot kaikkiin keskussairaaloihin.
- Sosiaaliturvan uudistamisessa on huomioitava perheiden moninaisuus.

- Sosiaaliturvan ruokakuntoa on tarkasteleva kriittisesti ja sen yksilöllistämistä selvitettävä.
- Lapsen vuoroasuminen on huomioitava molempien kotitalouksien kohdalla koko palvelujärjestelmässä, kuten asumistuessa, koulukyydeissä, vammaispalvelulain mukaisissa kuljetuksissa, oikeudessa varhaiskasvatukseen ja kiireettömiin sosiaali- ja terveystalouteihin sekä lastensuojelun avohuollon palveluihin.

KASVATUKSEN JA KOULUTUKSEN TASA-ARVO

Sukupuolisensitiivinen kasvatus eri koulutusasteilla ja kotona

Sukupuolisensitiivisellä tai sukupuolitietoisella kasvatuksella tarkoitetaan sellaista kasvatuksen työtettä, jossa tunnustetaan eri sukupuoliin liittyvät stereotypit ja sukupuolittuneet kulttuuriset normit sekä pyritään purkamaan niitä. Tällaisia stereotypioita ovat esimerkiksi oletukset ”kilteistä kymppien tytöistä” tai siitä, että pojat ovat lahjakkaampia matematiikassa ja kiinnostuneempia tekniikasta kuin tytöt. Sukupuolisensitiivinen kasvatus ja koulutus on ennen kaikkea lapsen edun mukaista, sillä se antaa lapselle vapauden kasvaa omanlaisekseen ilman sukupuolinormien kahleita. Sukupuolisensitiivinen kasvatus on tehokas keino puuttua myös kiusaamiseen ja väkivaltaan.

Lasten ja nuorten kasvatuksesta ja koulutuksesta puhutaan usein hyvin sukupuolittuneesti. Poikien koulunkäynnistä ollaan monesti huolissaan, eikä poikahuolipuheessa tuoda esiin poikien välisiä eroja ja poikien moninaisuutta. Toisaalta tyttöjen koulumenestyksestä puhutaan monesti vähättelevään sävyyn puhumalla ”kymppien tytöistä”. Molemmat puhuvat vahvistavat sukupuolistereotypioita ja puhuvat lasten ohi heitä itseään kuulematta. Tytöistä ja pojista sisäisesti yhtenäisinä ryhminä puhuminen häivyttää myös sen, että myös lukuisat muut tekijät ja ryhmien jäsenyydet vaikuttavat lasten ja nuorten koulunkäyntiin. Tutkimusten mukaan sukupuolta enemmän oppimiseroihin vaikuttaa oppilaan sosioekonominen tausta.

Sukupuolistereotypioita vahvistava puhe ei myöskään tunnista sukupuolen moninaisuutta: yksinkertaistavasti vain tytöistä ja pojista puhuminen paitsi vahvistaa stereotypioita, myös syrjäyttää puheen piiristä heidät, joiden kokemus omasta sukupuolestaan ei sovi kaksinaapaiseen sukupuolikäsitykseen. Jotta sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolen moninaisuus saadaan nykyistä vahvemmin osaksi kasvatusta ja koulutusta, on tärkeää kuunnella myös lasten ja nuorten omia mielipiteitä.

Kasvatus- ja koulutusinstituutioissa sukupuoli yhdessä muiden tekijöiden, kuten yhteiskuntaluokan ja ihonvärin, kanssa voi vaikuttaa siihen, miten lapsi kohdataan. Esimerkiksi opinto-ohjauksessa maahanmuuttajatyttöjä saatetaan ohjata herkemmin sosiaali- ja terveysalalle kuin muille aloille. Työelämän segregatiota eli alojen jakautumista sukupuolten mukaan ei voida purkaa aloittamatta (työtä) koulutuksesta ja ammatinvalinnasta. Oppilaanohjauksessa on kannustettava nuoria hakeutumaan omien kykyjensä ja mielenkiintonsa mukaisille aloille, ei niille, joille heidän kaltaisensa katsotaan "sopivan". Suomessa koulutus periytyy edelleen vahvasti, ja korkeasti koulutettujen vanhempien lapset päätyvät korkeakouluihin huomattavasti työväenluokkaisia lapsia useammin kyvyistään riippumatta. Korkeakoulutuksen ja työelämän segregatiota ja luokka-aseman periytymisen purkaminen vaatii kasvatuksen ja koulutuksen ammattilaisilta ymmärrystä niin luokasta kuin sukupuolestakin.

Jotta lasten kasvatuksessa ja koulutuksessa ei pönkitettäisi sukupuolistereotyyppioita, tarvitaan sukupuolisensitiivistä kasvatusta niin kotona kuin kasvatus- ja koulutusinstituutioissakin aina varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen saakka. On varmistettava, että opettajankoulutuksessa kaikille varhaiskasvatuksen opettajista ammatillisten oppilaitosten opettajiin tarjotaan kattavat valmiudet työskennellä sukupuolisensitiivisesti. Myös jo alalla työskenteleville on tarjottava mahdollisuus päivittää osaamistaan.

Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen ja koulutuksen sisältöjä suunniteltaessa on myös lapsia ja nuoria kuultava ja osallistettava mukaan työhön. Perheitä on tuettava heidän kasvatustyössään tarjoamalla esimerkiksi neuvoloissa materiaalia sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta. On myös tärkeää, että harrastuspaikoissa kohdellaan lapsia ja nuoria sukupuolisensitiivisesti, ja että harrastustoiminnassa mukana oleville aikuisille on tarjolla tukea ja tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta sekä vähemmistöjen kohtaamisesta. Maksuttomien harrastusten tarjoaminen edesauttaa monien aliedustettujen ryhmien, kuten maahanmuuttajatyttöjen, osallistumista.

Sukupuolitietoinen näkökulma tukee myös koulukiusaamiseen, koulussa tapahtuvaan väkivaltaan ja seksuaaliseen häirintään puuttumista. Etenkin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kohtaavat näitä häirinnän ja väkivallan muotoja opiskeluympäristöissään usein, ja niihin puuttumista helpottaa ymmärrys taustalla vaikuttavista kulttuurisista hierarkioista. Mielenterveys- ja tunnetaitojen vahvistaminen on myös tasa-arvoteko. Niin ikään oppilashuollon riittävät resurssit tukevat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten hyvinvointia.

Suomalainen korkeakoulutuksen kenttä on eurooppalaisessa katsannossa erittäin eriytynyt sukupuolen mukaan. Kyse on ennen kaikkea normeista ja stereotyyppioista, jotka ohjaavat nuoria hakeutumaan omalle sukupuolelleen "sopivaksi katsotulle" alalle. Opinto-ohjauksella on näiden normien purkamisessa suuri merkitys, mutta myös sukupuolisensitiivinen, yksilön vahvuuksia tukeva kasvatusta tukee nuorten ohjautumista itselleen sopivalle alalle. Lisäksi on tärkeää säilyttää ja lisätä erilaisia korkeakoulutukseen hakeutumisen tapoja.

Elinikäinen oppiminen ja aikuiskoulutukseen osallistuminen ovat myös kysymyksiä, joissa esimerkiksi sukupuoli ja luokka vaikuttavat yhdessä ja erikseen. Aikuiskoulutuksessa matalasti koulutetut miehet ovat aliedustettuina. Koulutukseen osallistumista ja opinnoissa menestymistä ei kuitenkaan voi heittää pelkästään yksilöiden, kuten matalasti koulutettujen miesten harteille. On myös mietittävä, miten koulutusjärjestelmästä saadaan sellainen, että kaikenlaisista taustoista tulevat kokevat sen omakseen. Toisaalta on tarkasteltava toimeentuloon liittyviä kysymyksiä, jotta opiskelu eri elämänvaiheissa ja kaikenlaisissa tuloluokissa on ylipäättään mahdollista.

Toimenpide-ehdotukset

- Sukupuolisensitiivinen kasvatus ja koulutus on saatava nykyistä vahvemmin osaksi opettajankoulutusta ja opettajien täydennyskoulutusta.
- Eri koulutusasteiden opetussuunnitelman perusteiden valmistelu on tehtävä sukupuolisensitiivisesti sekä valtakunnallisella että paikallisella tasolla.
- Vanhemmille on tarjottava tukea sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen neuvolasta lähtien.
- Lasten harrastustoiminnassa mukana oleville aikuisille on saatava tukea ja tietoa sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta osana syrjinnän ja kiusaamisen vastaista työtä.
- Helpotetaan elinikäistä oppimista kaikenlaisissa elämäntilanteissa ja kaikenlaisissa töissä. Mahdollistetaan nykyistä paremmin oppiminen työpaikoilla yhteistyössä työnantajan kanssa koko Suomessa.
- Taataan kaikille työttömille oikeus omaehtoiseen opiskeluun ja joustavoitetaan tutkinto-opiskelua työttömyysaikana. Lisätään ammatillista työvoimakoulutusta.
- Myös aikuiskoulutuksessa oleville on taattava oppimisen tuki.
- Turvataan oppilashuollon resurssit ja vahvistetaan opinto-ohjaajien intersektionaalista osaamista.
- Tarjotaan tunne- ja turvataitovalmennusta kaikille alakoulusta alkaen, myös opettajille.

SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUIDEN TASA-ARVO

Väestöryhmien väliset terveyserot ovat Suomessa suuret. Naiset elävät noin kuusi vuotta miehiä pidempään. Itä- ja Pohjois-Suomessa asuvien ihmisten terveys on huonompi kuin Länsi- ja Etelä-Suomessa asuvien ihmisten. Työikäiset miehet kokevat hyvinvointinsa huonommaksi kuin työikäiset naiset. Työikäisenä kuolleista suurin osa on miehiä. Miehet kuolevat naisia yleisemmin alkoholiin, itsemurhiin ja onnettomuuksiin. Jos koettua terveyttä tarkastellaan koulutustason mukaan, miesten ja naisten välinen ero kapenee olennaisesti.

Miesten ja naisten elintavoissa ja hyvinvoinnissa on jonkin verran eroja. Naiset syövät miehiä enemmän kasviksia, hedelmiä, marjoja ja hapanmaitotuotteita, miehet taas enemmän viljoja ja lihaa. Alkoholia käyttävät eniten 55–74-vuotiaat miehet ja vähiten yli 74-vuotiaat naiset. Nuoremmassa ikäryhmässä alkoholinkäytön sukupuoliero on kaventunut. Tupakointi taas on yleisintä matalasti koulutetuilla miehillä ja 55–74-vuotiailla miehillä.

Keskimäärin naiset liikkuvat enemmän ja syövät terveellisemmin kuin miehet. Naisten elinajanodote on korkeampi kuin miesten, ja naiset myös hakevat apua terveysongelmiin helpommin. Terveyserojen kaventamisesta säädetään muun muassa kansanterveyslaissa ja sosiaalihuoltolaissa. Sosiaali- ja terveyspalveluiden siirtyessä hyvinvointialueiden järjestettäväksi on kiinnitettävä erityistä huomiota hyvinvointierojen kaventamiseen.

Terveys- ja hyvinvointieroja sukupuolten välillä

Naisilla ilmenee masennushäiriö melkein kaksi kertaa niin usein kuin miehillä. Kansainvälisissä tutkimuksissa on huomattu, että masennusta sairastavien miesten toimintakyky on alentunut enemmän kuin naisten. Päihdehäiriöt taas ovat miehillä selkeästi yleisempiä kuin naisilla: ero on jopa 3–5-kertainen. Tutkimustiedon mukaan sukupuolten välinen ero sekä masennushäiriöiden että päihdehäiriöiden yleisyydessä on pienenemässä maissa, joissa sukupuolten välinen tasa-arvo on edistynyt. Miesten ja naisten välinen ero päihdehäiriöiden esiintyvyydessä on pienentynyt myös nuoremmassa ikäluokissa.

Miehet ovat alttiimpia sairastumaan skitsofreniaan kuin naiset, he sairastuvat keskimäärin naisia nuorempina ja heidän kuolleisuutensa on sairauden ensimmäisinä vuosina naisia suurempi. Muihin psykooseihin sairastumisessa ei ole havaittu eroja sukupuolten välillä. Syömishäiriöissä on merkittävä sukupuoliero: naisten todennäköisyys sairastua syömishäiriöön on kymmenkertainen miehiin nähden. Näin suuren eron oletetaan johtuvan pääasiassa kulttuurista.

Sosiaaliset ongelmat ja sukupuoli

Suomessa sosiaaliset ongelmat ovat vahvasti sukupuolittuneita. Vuonna 2019 tehdyssä tilastoinnissa Suomen asunnottomista kolme neljäsosaa oli miehiä. Naisten asunnottomuus on usein niin kutsuttua piiloasunnottomuutta, eli naiset yöpyvät esimerkiksi sukulaisten tai tuttavien luona. Asunnottomuus altistaa naiset muun muassa hyväksikäytölle ja väkivallalle. Nuorten asunnottomuus on lisääntynyt Suomessa, ja nuorista asunnottomista noin kaksi kolmasosaa on miehiä. Asunnottomuus keskittyy pääkaupunkiseudulle ja muihin suuriin kaupunkeihin.

2000-luvulla alkoholi on ollut työikäisten suomalaisten yleisin kuolinsyy. Tilastokeskuksen mukaan alkoholiperäisiin tauteihin ja alkoholimyrkytykseen menehtyi vuoden 2020 aikana noin 1 300 miestä ja noin 400 naista. Selvitysten mukaan vain murto-osa alkoholin ongelmakäyttäjistä on päihdepalvelujen piirissä. Siitä huolimatta sama ryhmä on yksi eniten sosiaali- ja terveyspalveluja käyttävistä asiakasryhmistä. Naisten päihdeiden ongelmakäyttö on lisääntynyt, mutta päihdehoitopalvelut ovat rakentuneet yhteiskunnassa lähtökohtaisesti miehille.

Myös huumeiden ongelmakäyttö ja erityisesti huumekuolemat ovat sukupuolittuneita. Alle 40-vuotiaiden miesten toiseksi yleisin kuolinsyy on huumeiden käyttöön liittyvä myrkytys. Erityisesti nuorten miesten huumekuolemat ovat huolestuttavasti lisääntyneet. Tyypillinen huumeemyrkytykseen kuoleva on noin 30-vuotias mies, jolla on taustalla pitkään kestänyt päihdeongelma ja mielenterveysongelmia sekä heikko sosioekonominen asema.

Suomen vangeista 92 prosenttia on miehiä. Vankien päihdeongelmat ovat Suomessa vankiterveystutkimusten mukaan jatkuvasti lisääntyneet. Useampi kuin joka kymmenes päihdehoidossa ollut miesvanki oli tutkimuksen mukaan kuollut kolmen vuoden sisällä viimeisen vankeusrangaistuksen päättymisestä. Vankilaoloissa on potentiaalia tavoittaa päihdeongelmaiset ja tarjota heille apua päihdeongelmiinsa.

Oikeus raskaudenkeskeytykseen

Suomi on niitä harvoja Euroopan maita, joissa laki ei toistaiseksi takaa aborttia pyynnöstä. Suomessa ei ole vapaata aborttia, sillä raskaudenkeskeytyksen saaminen edellyttää perusteluista esimerkiksi sosiaalisilla syillä. Nykyinen laki edellyttää aborttia puoltavaa lausuntoa kahdelta eri lääkäriltä. Vaatimus perusteluista tarkoittaa, ettei raskaana olevalla itsellään ole periaatteellista oikeutta päättää omasta kehostaan. Vaatimus kahden lääkärin lausunnosta johtaa myös siihen, että prosessi saattaa pitkittyä tarpeettomasti: laki edellyttää kaikkien keskeytysten ohjaamista erikoissairaanhoidon, eli käytännössä synnytysairaaloihin. Tämä kuormittaa tarpeettomasti sekä aborttia hakevaa että terveydenhuoltojärjestelmää. Nykyisin valtaosa raskaudenkeskeytyksistä tehdään lääkkeellisesti, jolloin sairaalahoitoa tarvitaan vain harvoin.

Omaishoidon tuesta

Suomessa on 2020-luvun alussa noin 50 000 omaishoitajaa. Omaishoitaja tekee kunnan kanssa toimeksiantosopimuksen, ja hänellä on oikeus hoitopalkkioon, valmennukseen ja koulutukseen, terveystarkastuksiin, vapaapäiviin ja eläketurvaan sekä tapaturmavakuutukseen. Nämä tukimuodot ovat harkinnanvaraisia, ja niiden saamisen edellytyksenä on sitova ja vaativa kotona tehtävä hoitotyö. Kunnan kanssa sopimuksen tehneistä omaishoitajista valtaosa on naisia. Erityislasten omaishoitajista naisia on hyvin suuri enemmistö. Sopimusomaishoitajien lisäksi sadat tuhannet ihmiset hoitavat omaisiaan epävirallisesti.

Hoitotyö sitoo noin neljää viidestä omaishoitajasta lähes ympärivuorokautisesti. Tällöin ansioiton ja omaishoidon yhdistäminen on haastavaa. Naiset käyttävät miehiä enemmän aikaa läheistensä hoivaamiseen myös omaishoidon ulkopuolella. 45–54-vuotiaista työssäkäyvistä naisista lähes puolella on kodin ulkopuolisia omaisten hoitovastuita. On myös tavallista, että omien lasten aikuistuesssa ja muuttaessa omilleen keski-ikäinen nainen alkaa kantaa vastuuta omista ja mahdollisesti myös puolisonsa vanhemmista.

Omaishoito on olemassa olevan tiedon valossa varsin sukupuolittunut ilmiö, ja sen sukupuolittuneisuutta on tärkeä tutkia kunnittain ja alueittain. Myös ilmiön vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon tulee arvioida. Työikäisten omaishoitajien tulotaso on oman ikäryhmänsä keskiarvoa jonkin verran matalampi. He myös hakevat toimeentulotukea useammin kuin muut oman ikäryhmänsä edustajat. Tätä taustaa vasten omaishoidon järjestämisellä on merkitystä erityisesti naisten toimeentuloon, eläketurvaan ja urakehitykseen. Nykytilanteessa yleisellä tasolla huolestuttavaa on muun muassa se, että vain noin puolet omaishoitajista pitää heille lakisääteisesti kuuluvia vapaapäiviä.

Omaishoitajuuden sukupuolittuneisuus vaikuttaa naisten taloudelliseen asemaan. Omaishoitajuus aiheuttaa katkoja naisten työssäkäyntiin, ja osassa tilanteista omaishoitajaksi ryhtyvä henkilö luopuu työelämästä kokonaan. Ansioiton katkot tai luopuminen ansiotyöstä vaikuttavat omaishoitajien eläkkeisiin ja aiheuttavat välillisesti naisten eläkeläisköyhyyttä.

Ikäihmisten tasa-arvokysymyksiä

Suomessa naisten eläkkeet ovat kautta linjan alhaisempia kuin miesten eläkkeet. Ero on hyvin yleisesti 20–30 prosenttia, eli naisen euro on eläkkeellään pienempi kuin miehen euro. Eläkeläisten tuloerot johtuvat työelämän sukupuolittuneesta eriarvoisuudesta. Suomalaiset sijoittuvat edelleen työelämässä hyvin paljon sukupuolen mukaan eriytyneisiin ammatteihin, joiden palkkaus on historiallisesti ollut eriarvoinen. Eläkkeisiin tämä vaikuttaa, koska työeläkkeet ovat ansioperusteisia. Merkillepantavaa on, että sukupuolten välinen palkkaero kapeutuu hyvin hitaasti.

Naiset siis saavat työurallaan usein pienempää palkkaa kuin miehet. Naisten työurat ovat myös usein rikkonaisempia sekä perhevapaiden että naisille usein lankeavien hoitovastuiden myötä.

Erisukupuolisen pariskunnan nainen ansaitsee usein koko työuransa ajan vähemmän kuin mies, minkä vuoksi myös hänen työeläkkeensä jää pienemmäksi. Koska naiset edelleen elävät keskimäärin miehiä pidempään, jää moni nainen yksin melko pienen eläkkeen varaan. Asiaa kompensoi jonkun verran leskeneläke, joka on jäänne mieselättäjyyteen perustuvasta sosiaaliturva-ajattelusta.

Osa eläkeläisistä elää myös kokonaan ilman työeläkettä kansaneläkkeen ja takuueläkkeen varassa. Noin 200 000 eläkeläistä voidaan Suomessa luokitella köyhiksi. Osa eläkeläisistä turvautuu elämässään toistuvasti ruoka-apuun. Eläkeläisten menoja lisäävät osaltaan lääkekulut ja terveydenhuollon maksut. Suuret terveydenhoidon kulut saattavat johtaa esimerkiksi siihen, ettei välttämätöntä lääkitystä kyetä hankkimaan. Viimesijaisen sosiaaliturvan hakeminen taas saattaa olla vaikeaa, jos digitaaliset eivät ole hallussa.

Toimenpide-ehdotukset

- Eläkeläisille sekä palkkatyön ja työnhakijuuden ulkopuolella eläville on taattava oikeus säännöllisiin, perusteellisiin terveystarkastuksiin julkisella sektorilla.
- Laki raskauden keskeyttämisestä tulee muuttaa siten, että abortin saa pyynnöstä 12. raskausviikon loppuun mennessä.
- Vaatimuksesta kahden lääkärin lausuntoon abortin saamisessa on luovuttava.
- Perusterveydenhuoltoon tarvitaan osaamista ja resursseja hoitaa abortteja.
- Aborttia hakeva tulee kohdata yksilöllisesti ja hänet tulee tarvittaessa ohjata psyykkisen tuen piiriin.
- Asunto ensin -ajattelu ja sosiaalinen asuttaminen on saatava lainsäädäntöön ja toimivaksi, resursoiduksi työmuodoksi sosiaalihuoltoon.
- Sosiaalihuollossa on pyrittävä tunnistamaan nais erityisiä tarpeita ja luomaan nais erityisiä työmuotoja esimerkiksi päihdetyössä, asunnottomuustyössä ja rikosseuraamustyössä.
- Tavoitellaan hoitovastuiden tasa-arvoisempaa jakaantumista sukupuolten kesken
- Omaishoitajien palkkioita on korotettava ja heidän eläketurvastaan sekä lakisääteisistä vapaistaan on huolehdittava.
- Omaishoidon vaikutuksista naisten toimeentuloon ja sukupuolten tasa-arvoon on saatava lisää tietoa.

- Pienet eläkkeet on nostettava köyhyysrajan yläpuolelle.
- Ikäihmisten sosiaalipalveluita on kehitettävä niin, ettei kukaan jää palveluiden ja sosiaaliturvan ulkopuolelle puuttuvien digitaitojen vuoksi.

Sukupuolittuneen väkivallan vähentäminen

Sukupuolittunut väkivalta tarkoittaa väkivaltaa, joka eroaa muodoiltaan, yleisyydeltään tai seurauksiltaan sukupuolen mukaan. Sukupuolittunutta väkivaltaa ovat esimerkiksi lähisuhdeväkivalta, seksuaaliväkivalta, sukupuolivähemmistöihin kohdistuva väkivalta, ihmiskauppa sekä osa yhteisöllisen väkivallan muodoista, kuten kunniaväkivalta ja pakkoavioliitot. Yhteisöllistä väkivaltaa on myös tyttöjen sukuelinten silpominen.

Lähisuhde- tai perheväkivallasta puhutaan silloin, kun väkivallan tekijä on nykyinen tai entinen kumppani, vanhempi, lapsi, muu lähisukulainen tai läheinen. Naisiin kohdistuva väkivalta tarkoittaa kaikkia sellaisia sukupuoleen perustuvan väkivallan tekoja, jotka aiheuttavat tai voivat aiheuttaa naisille ruumiillista, seksuaalista, henkistä tai taloudellista haittaa tai kärsimystä. Väkivaltaa on myös tällaisilla teoilla uhkaaminen, pakottaminen tai mielivaltainen vapaudenriisto joko julkisessa tai yksityiselämässä. Niin ikään lasten, ikääntyneiden tai vammaisten laiminlyönti tai heidän perustarpeidensa tyydyttämisen estäminen on väkivaltaa.

Naisiin kohdistuva väkivalta koskee kaikenikäisiä tytöistä isoäiteihin

Lähisuhdeväkivaltaa pidetään yleisesti piilossa olevana rikollisuutena, josta vain kaikkein räikeimmät muodot, kuten raat rikokset, nousevat julkisuudessa esiin. Lähisuhdeväkivaltaa kokevat eri sukupuolet varsin tasaisesti, mutta raain rikollisuus kohdistuu useimmiten naisiin yleisesti ja vammaisiin naisiin erityisesti. Lapsille lähisuhdeväkivalta on haavoittavaa, vaikkei se varsinaisesti kohdistuisi heihin – jo sille altistuminen on haitallista. Ikäihmisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta on kasvava ilmiö, ja erityisesti taloudellinen hyväksikäyttö on kasvanut merkittävästi.

Naisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta on yksi sukupuolittuneen väkivallan muoto, ja se koskee kaikenikäisiä naisia tytöistä isoäiteihin. Siksi ilmiön tunnistaminen on monenlaisissa arjen palveluissa tärkeää.

Lähisuhdeväkivallan tiedetään olevan vakava ja kallis kansanterveysongelma., Hiljattain tehdyn tutkimuksen mukaan lähisuhdeväkivaltaa tunnistetaan kuitenkin todella huonosti

terveydenhuollossa. Näin on siitä huolimatta, että väkivaltaa kokeneet käyttävät huomattavasti muita enemmän palveluja. On tärkeää huomioida myös se, että tutkimusten mukaan väkivallan tunnistamisen jälkeen terveydenhuollon kustannukset laskevat.

Tyttöjen sukuelinten silpominen on järjestelmällistä väkivaltaa tyttöjä ja naisia kohtaan. Silpomisella on pitkäkestoisia vaikutuksia naisen elämään: sen on todettu aiheuttavan psyykkisiä, emotionaalisia ja fyysisiä terveyshaittoja, ja toimenpide voi pahimmillaan johtaa kuolemaan. Silpomisperinne on lopetettava. Siihen voidaan vaikuttaa muun muassa jakamalla tietoa silpomisen terveyshaitoista ja tyttöjen oikeuksista yhteisöjen sisällä. Tarvitaan asennemuutosta ruohonjuuritasolta alkaen. Koulutusta ja tiedottamista aiheesta tulee lisätä terveydenhuollon ja kouluterveydenhuollon henkilöstölle, vanhemmille, maahanmuuttajayhteisölle ja myös opettajille.

Naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyys

Suomessa lähes joka toinen nainen on elämänsä aikana kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa tai molempia. Parisuhdeväkivaltaan kuolleista suurin osa on naisia. Suomi on Euroopan toiseksi vaarallisin maa naisille.

Seksuaalisen väkivallan ja häirinnän kokemukset ovat koululaisilla ja opiskelijoilla yleisiä. Esimerkiksi (THL:n) vuoden 2021 Kouluterveyskyselyssä seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua kertoi vuoden aikana kokeneensa 8.–9. luokkalaisista tytöistä 48 prosenttia, ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista tytöistä 50 prosenttia ja lukiossa opiskelevista 51 prosenttia. Seksuaalista väkivaltaa vuoden aikana oli kokenut 8.–9. luokkalaisista tytöistä 13 prosenttia, ammatillisten oppilaitosten tytöistä 19 prosenttia ja lukion tytöistä 14 prosenttia. Turvakodilla tarkoitetaan ympärivuorokautista, asiakkaalle maksutonta kriisityön yksikköä, johon lähisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa kokeva henkilö tai perhe voi mennä oma-aloitteisesti tai viranomaisen tai muun tahon ohjaamana. Turvataloon voi tarvittaessa hakeutua myös nimettömänä. Turvakoteja Suomessa käyttävät pääasiassa naiset ja pienet lapset., Muiden asiakkaiden osuus on marginaalinen. Ensi- ja turvakotien liiton mukaan turvakotien asiakkailta väkivalta on kestänyt usein pitkään, jopa vuosia ennen avun hakemista. Turvakotiin hakeutumista estävät usein häpeä ja pelko.

Kaltoinkohtelulla tarkoitetaan yli 65-vuotiaisiin kohdistuvaa fyysistä ja/tai psyykkistä väkivaltaa, seksuaalista hyväksikäyttöä, taloudellista hyväksikäyttöä, hoidon ja avun laiminlyömistä tai muuta oikeuksien rajoittamista, loukkaamista ja ikäihmisen ihmisarvoa alentavaa kohtelua. Ikääntyneisiin kohdistuva kaltoinkohtelu on useimmiten lähisuhdeväkivaltaa. Uhrin ovat pääosin naisia.

Lähisuhdeväkivaltaa kohdanneiden palvelut

Lähisuhdeväkivaltaa kohdanneiden ihmisten palvelut ovat tyypillisesti vaativia sosiaalipalveluja. Niiden järjestämisessä Suomessa järjestöjen rooli on erittäin suuri, ja resurssit ovat hajallaan erilaisissa hankkeiden ja määräaikaisten rahoitettujen palveluiden viidakossa. Voi kysyä, johtuuko tutkitusti runsas naisiin kohdistuva väkivalta siitä, että palvelut ovat hajanaisia ja siksi hankalasti saavutettavia. Nämä palvelut pitää järjestää julkisesti, jolloin ne ovat joustavampia, niiden resurssit pysyviä ja palveluverkko selkeämpi. Järjestöjen rooli olisi täydentää näitä julkisia palveluja.

Ennaltaehkäisevää työtä ja ohjausta palveluihin tulee tehdä neuvoloissa, päiväkodeissa, kouluissa, nuorisotyössä, työpaikoilla, harrastuksissa ja seniorien palvelukeskuksissa. Toimenpiteet ovat kuitenkin olleet riittämättömiä. Henkilöstöä tulee kouluttaa laajasti tunnistamaan lähisuhdeväkivaltaa sen eri muodoissa ja lisätä heidän osaamistaan ohjata asiakkaita asianmukaisesti palveluihin. Ikääntyneiden kohdatessa väkivaltaa tai kaltoinkohtelua olennaista on varmistaa sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden sekä eri ammatti- ja auttajatahojen toimiva yhteistyö.

Lähisuhdeväkivaltaa kohdanneiden henkilöiden palveluiden tulee olla sukupuolisensitiivisiä, ja niiden tulee huomioida palveluiden käyttäjinä niin miehet kuin sukupuolivähemmistöjen edustajatkin. Palvelut tulee rakentaa niin, että ne ovat aidosti saavutettavia kaikille sukupuolille ja huomioivat myös miehet ja sukupuolivähemmistöjen edustajat palveluiden käyttäjinä. Nuorten niin sanottu seurusteluväkivalta tulee tunnistaa osaksi lähisuhdeväkivaltaa, ja sen ennaltaehkäisyyn tulee panostaa.

Turvakotipalvelut

Turvakotilaissa määritellään, että turvakotipalveluja tulee olla riittävästi eri puolilla Suomea. Turvakotien rahoitus on viime vuosina kasvanut, samoin kuin turvakotien määrä. Vuonna 2021 Suomessa oli yhteensä 29 turvakotia ja niissä yhteensä 211 perhepaikkaa. Kaikissa maakunnissa on vähintään yksi turvakoti.

Lähes kaikki turvakodit ovat järjestövetoisia. Niistä suurin osa on Ensi- ja turvakotien liiton jäsenjärjestöjen (yhteensä 22 turvakotia). Vuodesta 2015 lähtien turvakotien toiminnasta on vastannut THL. Turvakotisopimukset ovat määräaikaista ja ne tehdään THL:n kanssa. Sopimuskausi on yleensä viisi vuotta. Osaa turvakotien avopalveluista rahoittavat eri toimijat projektiluonteisesti. Määräaikaisuus ja rahoituksen haku eri rahoittajatahoilta vie resursseja ja tuo epävarmuutta myös asiakastyöhön ja rekrytointeihin.

Turvakotipalvelujen haasteena on se, että Pohjois- ja Itä-Suomessa on laajoja alueita, joista palvelut puuttuvat. Esimerkiksi Lapin turvakoti sijaitsee Rovaniemellä. Esteeksi turvakotiin hakeutumiselle voi tulla matkarahojen puute tai se, ettei kuljetusta ole saatavilla. Naisiin

kohdistuvan väkivallan vastaisessa Istanbulin sopimuksessa lähdetään siitä, että paikkoja tulisi olla 1/10000 asukasta, eli Suomessa 550 turvakotipaikkaa. Tällä hetkellä ei olla lähelläkään tätä tavoitetta, vaikka määrää lisättäisiin THL:n suosituksen mukaan tuntuvasti.

Seri-tukikeskus seksuaaliväkivallan uhreille

Seri-tukikeskukset ovat tukiyksiköitä, joihin voivat hakeutua kaikki yli 16-vuotiaat seksuaalista väkivaltaa kohdanneet sukupuolesta riippumatta. Tukikeskus on matalan kynnyksen yksikkö, josta uhri voi saada tarvitsemansa avun maksutta yhdestä paikasta tai josta hänet voidaan välittömästi ohjata asianmukaisiin erityispalveluihin. Tällaisia palveluita tarjoavat myös erilaiset järjestöt ja muut toimijat, joiden piiristä väkivaltaa kokeneet ihmiset voivat saada monenlaista apua ja tukea keskusteluavusta neuvontaan ja väkivallan ehkäisyyn.

Vuonna 2022 Seri-keskuksia oli 16 kappaletta. Suomessa on isoja alueita, joilta palvelut puuttuvat. Palveluja on hyvin saatavissa digitaalisina, mutta ne eivät yksin riitä.: Tarvitaan myös kasvokkaista palvelua.

Keinoja väkivallan vähentämiseen

Oikeusministeriön suositusten mukaan jokaiselle hyvinvointialueelle tulee asettaa poikkihallinnollinen lähisuhde- ja perheväkivallan koordinaatioryhmä vastaamaan väkivallan ehkäisyn suunnittelusta. Lisäksi alueilla tulee olla väkivallan ehkäisyn toimintamalli, joka sisältäisi väkivaltaa ehkäisevän toiminnan, matalan kynnyksen palvelut, akuuttivaiheen palvelut, pitkäkestoisen tuen ja terapian. Alueilla tulee myös varmistaa, että ammattilaisilla on riittävä osaaminen lähisuhdeväkivallasta ja että palveluita on tarpeeksi saatavilla.

Seksuaalikasvatus on merkittävä keino seksuaalisen hyvinvoinnin edistämiseen ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. Seksuaalikasvatuksen avulla lapsia ja nuoria voidaan opettaa tunnistamaan omat ja muiden rajat. Varhaiskasvatuksessa ja koulussa annettavan seksuaalikasvatuksen tulee kunnioittaa lasten oikeuksia ja moninaisuutta. Seksuaalisen väkivallan ehkäisyssä olennaisessa roolissa on seksuaalikasvatuksen lisäksi syrjäytymisen ehkäisy. Lapsille on tärkeää opettaa digi- ja sometaitoja, grooming-ilmion tunnistamista sekä sitä, mistä lapsi tai nuori saa tarvittaessa apua. Nuorten kanssa töitä tekevien ammattilaisten ja vanhempien koulutus sekä digi- ja some-osaamisen kehittäminen on tärkeää paitsi seksuaalirikosten ennaltaehkäisyn myös uhrien tukemisen kannalta.

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa on tutkittava nykyistä enemmän. Vaikka turvakotien asiakkaat antavat erittäin hyvää palautetta saamastaan palvelusta, palaa moni turvakotiin uudelleen. Pitkittäistutkimusta turvakotipalveluista ei ole. Tärkeää on myös saada tietoa turvakodissa oloajan vaikutuksista lapsiin. Samoin tutkimustietoa puuttuu naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen yleisyydestä. Tutkimusta tehdään liian harvoin ja rahoitus on usein projektiluontoista, jolloin

ilmiöiden seuranta on vaikeaa. Esimerkiksi väestöryhmittäisiä tarkasteluja ja tilastoja sukupuolittuneesta väkivallasta on olemassa liian vähän.

Ikääntyneisiin kohdistuva väkivalta on Suomessa myös hyvin vähän tutkittu ilmiö, sillä monista tutkimuksista ikääntyneet rajataan pois. Lisäksi väkivalta- ja kaltoinkohtelututkimuksissa tai -tilastoissa ei useimmiten tavoiteta ikääntyneisiin tai toimintarajoitteisiin henkilöihin kohdistuneen kaltoinkohtelun erityispiirteitä. Siksi täsmällistä ja luotettavaa kuvaa ilmiön laajuudesta, sen riskitekijöistä ja vaikutuksista ei ole. Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan tiedetään olevan suurelta osin piilorikollisuutta, joka ei näy tilastoissa.

Väkivallan vähentämisessä tärkeässä roolissa ovat väkivaltaa käyttävien palvelut. Palveluita, joihin omasta tai läheisen väkivaltaisuudesta huolissaan oleva voi ottaa yhteyttä matalalla kynnyksellä, tulee lisätä. Väkivaltaa käyttävien naisten palvelut tulee turvata.

Jotta naisiin ja tyttöihin kohdistuvaa väkivaltaa voitaisiin vähentää sen kaikissa ilmenemismuodoissa, tulee asenteiden muuttua suuresti koko yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Vain siten on mahdollista saada pysyviä muutoksia aikaan. Asenteet eivät kuitenkaan muutu ilman tekoja: tarvitaan lisää resursseja ja pitkäaikaista panostamista ennaltaehkäisevään työhön, väkivaltaan puuttumiseen, korjaaviin palveluihin, koulutukseen, tutkimukseen sekä tiedotukseen. Väkivallan väheneminen lisäisi suuresti ihmisten hyvinvointia ja säästäisi sekä yhteiskunnan että kansalaisten resursseja. Nämä säästöt voitaisiin käyttää kaikkien hyvinvoinnin parantamiseen.

Toimenpide-ehdotukset

- Suomi toteuttaa täysimääräisesti naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen Istanbulin sopimuksen velvoitteet, joista tärkeimpiä ovat
 - Turvakotipaikkojen määrä nostetaan suositusten mukaiseksi (550 paikkaa)
 - Turvakotipalveluissa huomioidaan nykyistä paremmin vammaisten naisten, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen, romaninaisten, maahanmuuttajataustaisten, paperittomien sekä pakolais- ja turvapaikkaa hakevien naisten tarpeet.
 - Turvakotipalveluajan jälkihuoltoa edistetään.
- Kaikilla hyvinvointialueilla tulee olla turvakoti tai -koteja sekä ennaltaehkäiseviä palveluja.
- Lähisuhdeväkivaltaa kokeneille tulee olla matalan kynnyksen palveluita kaikkialla maassa. Terapiaan pääsyä on helpotettu, mutta sen kesto on rajoitettu viiteen kertaan. Terapiata pitää saada tarpeen mukaan ilman ikärajoituksia.
- Kuljetukset/matkat turvakotiin on korvattava valtion varoista.

- Nettiturvakodin toimintaa on edelleen kehitettävä. Palvelujen saatavuus on taattava kaikkina vuorokaudenaikoina.
- Turvakotipalveluille, niihin liittyville avopalveluille sekä auttaville puhelimille ja chat-palveluille on taattava pitkäaikainen rahoitus. Väkivaltaa kokeneille lapsille ja nuorille perustetaan auttava puhelin aikuisille tarkoitetun, järjestövetoisen ja maksuttoman Nollalinjan tapaan.
- Kaltoinkohtelun tai väkivallan uhan alla eläville ikääntyneille ja heidän läheisilleen tulee saada maksuttomia matalan kynnyksen palveluita koko maahan.
- Jokaiselle hyvinvointialueelle tulee asettaa poikkihallinnollinen lähisuhde- ja perheväkivallan koordinaatioryhmä, joka vastaa väkivallan ehkäisyn suunnittelusta.
- Hyvinvointialueilla tulee varmistaa ammattilaisten lähisuhdeväkivaltaan liittyvä osaaminen sekä huolehtia palveluiden saatavuudesta.
- Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ja kaltoinkohtelun tunnistamisen ja (niiden) estämiseksi toimimisen taitojen tulee olla osa kaikkien sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten osaamista.
- Koulutetaan poliiseja tunnistamaan eri vihamotiiveja ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.
- Turvataitokoulutusta ja matalan kynnyksen palveluja pitää saada kouluihin ja nuorisotyöhön.
- Seksuaalikasvatusta tulee lisätä kouluihin ja nuorisotyöhön.
- Tyttöjen sukuelinten silpominen on lopetettava. Terveystieteiden ja kouluterveydenhuollon henkilöstölle, vanhemmille, maahanmuuttajayhteisölle ja opettajille on järjestettävä koulutusta tyttöjen sukuelinten silpomisesta, sen riskeistä ja siitä, miten silpominen estetään.
- Avioliittoon pakottamisen rangaistavuus varmistetaan ja pakkoavioliiton mitätöinti mahdollistetaan.
- Ulkomailla solmittuja lapsiavioliittoja ei tunnusteta Suomessa.
- Turvakotijakson jälkeen on tarjottava jälkihuoltoa, jossa huomioidaan myös lasten tilanne ja hoidetaan asumisen järjestelyt.

- Lähisuhdeväkivallan sovittelusta tulee luopua. Lähisuhdeväkivallassa osapuolet eivät ole tasa-arvoisessa asemassa, jolloin sovittelutoiminta ei sovellu asian ratkaisemiseksi.
- Lähestymiskiellon hakijalta ei enää peritä maksua hylkäävästä päätöksestä.
- Väkivallan toistuvuus otetaan raskauttavana seikkana huomioon tuomiota annettaessa.
- Seksuaalisen väkivallan uhreille tarkoitettuja Seri-keskuksia lisätään.
- Seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön ehkäisemiseksi tarjotaan kuntoutusta seksuaalirikollisille sekä tarjotaan tukipalveluita henkilöille, joilla on taipumusta seksuaalirikoksiin.
- Sukupuoli lisätään viharikoksen määritelmään.
- Eheytyshoidoista on luovuttava.
- Lisätään poliisin ja syyttäjälaitoksen resursseja tutkia viharikoksia.

Sukupuolen moninaisuus

Sukupuolen moninaisuudesta on tullut näkyvää

Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan sitä, ettei sukupuolta voi jakaa kahteen vastakkaiseen ja toisistaan selvästi eroavaan sukupuoleen. Enemmistö ihmisistä kokee olevansa sitä sukupuolta, joka heille on syntymässä määritelty. Tästä poikkeavia sukupuolen kokemuksia voi kuvata sukupuolivähemmistön käsitteellä. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat transihmiset eli transsukupuoliset ja muunsukupuoliset sekä intersukupuoliset. Osa intersukupuolisista saattaa identifioida itsensä transihmisiksi ja osa vuorostaan ei. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat kohtaavat syrjintää elämän ja yhteiskunnan eri osa-alueilla. Transfobia on kattonimitys heidän kohtaamalleen syrjinnälle.

Viime vuosina sukupuolen moninaisuus on tullut näkyvämmäksi osaksi yhteiskuntaa ja politiikkaa, mikä on myös nostanut transihmistien oikeudet näkyvämmiin keskusteluun. Esimerkiksi ihmisoikeusjärjestöt ovat kritisoineet Marinin hallituksen translain uudistusta, koska siinä sivuutetaan transnuorten oikeudet. Tätä ongelmaa on pyritty korjaamaan Oikeus olla -kansalaisaloitteella, joka on esimerkki entistä näkyvämmästä transaktivismista ja transsukupuolisten henkilöiden poliittisesta toimijuudesta yhteiskunnassamme.

Transihmisten aiempaa suurempi näkyvyys on samalla nostanut esiin esimerkiksi transihmiset ulossulkevan ja heitä syrjivän radikaalifeminismin sekä synnyttänyt uusia transfobisia liikkeitä, esimerkiksi uskonservatiivisen, äärioikeistoa ja vanhoillisia kristittyjä yhteen kokoavan anti-gender-liikkeen. Nämä toimijat pyrkivät suunnitelmallisesti vaikuttamaan lainsäädäntöön ja levittämään disinformaatiota transihmisistä.

Edellä mainituista syistä on tärkeää, että koulujen ja työpaikkojen koulutuksissa ja tasa-arvosuunnitelmissa huomioidaan transihmiset ja heidän oikeutensa. Erityisen tärkeää työtä tekevät suomalaiset transjärjestöt, joiden tukeminen ja kuuleminen päätöksenteossa on ensiarvoisen tärkeää ihmisoikeusnäkökulmasta.

Itsemäärittelyoikeus ja juridinen sukupuoli

Oikeus määritellä oma sukupuolensa on ihmisoikeus. Tätä hankaloittaa Suomessa se, että lääketieteelliset hoidot ja mahdollisuus juridisen sukupuolimerkinnän vaihtamiseen ovat olleet sidoksissa toisiinsa. Ihannetilanteessa juridinen sukupuoli on ilmoitusasia. Kahden juridisen sukupuolen ohella on otettava käyttöön kolmas sukupuolimerkintä, joka tunnustaisi ei-binääristen sukupuolien ja ihmisten olemassaolon. Tällä hetkellä henkilötunnuksen numero määräytyy juridisen sukupuolen perusteella. Vireillä oleva henkilötunnusjärjestelmän uudistamishanke tähtää muun muassa uusien henkilötunnusten sukupuolisidonnaisuuden poistamiseen. Juridista sukupuoltaan vaihtavalle on annettava mahdollisuus päättää, haluaako hän vaihtaa henkilötunnusnumeroaan vai ei.

Juridisen sukupuolen vaihtamisen on oltava mahdollista jo 15-vuotiaille, mutta tarkkaa ikävuotta tärkeämpää on huomioida lapsen itsemäärittely ja hänen itse ilmaisemansa etu. Juridisen sukupuolen vahvistaminen ja mahdollisuus vaihtaa nimi vaivattomasti tukisi translasten ja -nuorten itsemäärittelyoikeutta, heidän identiteettinsä kehitystä ja elämäänsä.

On huomioitava, että juridisen sukupuolen merkitys koskee erityisesti tilastointia ja joissakin asiayhteyksissä sukupuolikiintiöitä, esimerkiksi erilaisten luottamustehtäväpaikkojen jaossa. Sukupuolikiintiöiden kohdalla juridinen sukupuoli ei ole ehdoton kriteeri, ja nimityksissäkin on mahdollista tukea yksilön itsemäärittelyä ennen hänen sukupuolensa juridista vahvistamista. Juridista sukupuolta hyödynnetään virallisissa tilastoissa, mutta on huomioitava, että tilastot eivät nykyisellään mahdollista sukupuolivähemmistöihin kohdistuvan syrjinnän tilastollista tutkimista.

Kolmannen juridisen sukupuolen käyttöönotto ei myöskään mahdollistaisi sukupuolivähemmistöihin kohdistuvan syrjinnän tilastollista tutkimista esimerkiksi siksi, että osa sukupuolivähemmistöön kuuluvista identifioi itsensä naiseksi tai mieheksi ja vaihtaa juridisen sukupuolimerkintänsä vastaamaan sukupuoltaan, jolloin heidän asemaansa ei voi selvittää virallisten tilastojen avulla. Sukupuolivähemmistöjen asemaa kartoittavassa selvitystyössä ja tutkimuksessa on huomioitava nämä seikat. Tällaista tutkimusta olisi ylipäätään tärkeää tehdä ja tukea enemmän, jotta päätöksentekoa tukevaa tietoa olisi saatavilla.

Nykyisen lainsäädännön mukaan juridisen sukupuolen muuttaminen edellyttää henkilötunnuksen vaihtamista, mistä jää merkintä viranomaisten tietokantoihin. Osa kansalaisjärjestöistä on nähnyt tämän ongelmana yksityisyyden ja turvallisuuden kannalta ja sen vuoksi edellyttänyt, että henkilötunnuksen vaihtumiseen liittyvä merkintä olisi mahdollista poistaa esimerkiksi tietyn määräajan kuluttua.

Sukupuolenkorjaus ja syrjintä terveydenhuollossa

Terveydenhuollossa on transihmisiä koskevia erityiskysymyksiä. Näistä olennaisin on lääketieteellinen sukupuolenkorjaus, jonka yhteydessä yksilön kehoa korjataan vastaamaan hänen sukupuolikokemustaan. Sukupuolenkorjaus on erityissairaanhoidoa vaativa pitkäaikainen hoitajakso, jota tällä hetkellä (2022) tarjotaan Helsingin ja Tampereen transpolilla. Helsingin transpolilla hoidetaan Helsingissä asuvia ja Tampereen transpolilla muualla Suomessa asuvia. Kummallakin transpolilla jonot hoitoihin ovat pitkittyneet, kun yhä useampi nuori ja nuori aikuinen hakeutuu transhoitoihin. Tilanteen korjaamiseksi transpolien henkilökuntaa tulee lisätä, ja pohjoisempiin maakuntiin tulee perustaa vähintään yksi transpoli, jotta hoitajakson edellyttämät käynnit eivät edellyttäisi pitkiä matkoja. Nykyinen tilanne eriarvoistaa hoitoon pääsyä alueellisesti. Lisäksi on hyvä edellyttää, että hoitoon on päästävä tietyn määräajan sisällä, jotta hoitoon pääsemiselle olisi takuu eikä hoitoprosessi pitkittyisi.

Marinin hallituksen translaissa puretaan sukupuolenkorjauksessa tehtävä sterilisaatio, joka on ollut Suomessa pitkään ihmisoikeusrikkomus ja rikkonut transihmisten kehollista itsemääräämisoikeutta. Terveydenhuollon palveluvalikoimaneuvoston (PALKO) vuonna 2020 antama suositus sukupuolidysforian hoitamisesta ei huomioi riittävästi ei-binäärisiä ihmisiä. *World Professional Association for Transgender Health (WPATH)* on esittänyt hoitosuosituksia, joiden avulla sukupuolidysforiaan annettavaa lääketieteellistä hoitoa voidaan sovittaa paremmin vastaamaan ei-binääristen transsukupuolisten ja muunsukupuolisten tarpeita. WPATH suosittelee edistämään hoitojen antamista yksilöllisten tarpeiden mukaan, ei yksilölle annettavan diagnostisen sukupuoli-identiteetin perusteella. Näin yksilö saa tarvitsemiaan hoitoja. WPATH:n suosituksissa huomioidaan myös hoitoon pääsy paremmin kuin PALKO:n suosituksissa.

Setan keväällä 2022 julkaisemassa *Sukupuolen korjaushoitojen saatavuus Suomessa -selvityksessä* tuodaan esiin sukupuolenkorjaushoitoihin liittyviä esteitä, jotka voivat yksilötasolla olla suuria ja kuormittavia. Näiden esteiden korjaamiseksi suositellaan palveluprosessien ja hoitopolkujen sekä niihin liittyvien epäkohtien tarkastelua ja, henkilökunnan kouluttamista sensitiiviseen kohtaamiseen ja jonojen purkamiseen. Tärkeää on myös huomioida, että ei-binääriset ihmiset saavat haluamiaan hoitoja. Sukupuolenkorjaushoitojen suhteen on tärkeää arvioida, millaiset yksilöön liittyvät tekijät, esimerkiksi ikä, paino tai mielenterveysongelmat, voivat olla hoidon saamisen esteitä ja miten näitä esteitä olisi mahdollista purkaa.

Intersukupuolisille lapsille tehdään lähes poikkeuksetta heidän synnyttyään kirurginen toimenpide, jossa heidän sukuelimestään tehdään joko emätin tai siitin lääkärin "kosmeettisen

arvion perusteella”, ja heille saatetaan myös määrätä lääkärin arvioon perustuvia hormonihoitoja. Osa intersukupuolista korjaa myöhemmin elämässään sukuelimensä vastaamaan sukupuolikokemustaan, joka ei vastaa lääkärin tekemää arviota. Intersukupuolisten lasten sukuelinkirurgia perustuu lääkärin arvioon eikä lapsen omaan tahtoon.

Näin se rikkoo lapsillekin kuuluvaa itsemääräämisoikeutta kehostaan. Jotta lasten kehollinen itsemääräämisoikeus toteutuu, on luovuttava tarpeettomista lääketieteellisistä hoidoista, kuten sukuelinkirurgiasta. Lisäksi on tärkeää, että sukupuolenkorjaushoitoja haluaville ja tarvitseville intersukupuolisille henkilöille mahdollistetaan pääsy hoitoihin, ja että heidän erityistarpeitaan tuetaan terveydenhuollossa muutoinkin. Terveydenhuollon ammattilaisten tietoa intersukupuolisuudesta ja intersukupuolisten erityistarpeista on lisättävä.

Sukupuolivähemmistöön kuuluvat voivat kohdata syrjintää myös perusterveydenhuollossa ja muussa erikoissairaanhoidossa. Terveydenhuollon henkilöstön osaamista sukupuolivähemmistöjen kohtaamisessa ja heitä koskevissa lääketieteellisissä erityiskysymyksissä on vahvistettava. Tämä on huomioitava nykyistä paremmin myös alan ammattilaisten koulutuksessa.

Sukupuolisensitiivinen yhteiskunta edellyttää tietoista toimintaa

Sukupuolivähemmistöjen kohtaama syrjintä läpäisee yhteiskunnan eri osa-alueita, mikä edellyttää tietoista työtä transfobian purkamiseksi. Transfobian purkamisen kannalta on tärkeää tiedostaa ilmiön saamat eri muodot ja löytää keinoja purkaa niitä. Transfobia voi näkyä pahimmillaan viharikoksina ja väkivaltana transihmisiä ja intersukupuolisia kohtaan. Erityisen suuren riskin kohteena ovat useampaan vähemmistöön kuuluvat.

Nykyään koulut ja oppilaitokset on veloitettu edistämään sukupuolten tasa-arvoa, mihin tulee sisällyttää käytännön tasolla myös sukupuolivähemmistöön kuuluvat ihmiset. Kouluissa ja oppilaitoksissa on tärkeää kehittää ja luoda turvallisempia tiloja kaikille oppilaille. Tämä tarkoittaa myös sukupuolivähemmistöjen huomioimista. Kasvatuksessa on hyvä toteuttaa sukupuolisensitiivistä otetta, jolla tuetaan lasten ja nuorten oikeutta määrittellä oma sukupuolensa. On tärkeää tukea nuorten itsemäärittelyoikeutta, estää ja puuttua transfobiaan perustuvaa kiusaamista sekä huomioida opetusmateriaaleissa sukupuolen moninaisuus. On luotava ilmapiiri, jossa jokainen voi ilmaista omaa sukupuoli-identiteettiään vapaasti.

Transihmiset voivat kohdata syrjintää myös työelämässä. Töihin hakeminen tai kouluttautuminen ammattiin voi tuntua transihmisestä riskialttiilta mahdollisen ja todellisen työpaikoilla esiintyvän transfobian vuoksi. Monet ovat “kaapissa” niin töitä hakiessaan kuin työskennellessään välttyäkseen syrjinnältä. Tämä heikentää pitkällä aikavälillä yksilön hyvinvointia. Transfobian purkaminen työelämässä edellyttää tietoista työskentelyä. Ammattiliitoilla on mahdollisuus olla mukana ratkaisemassa näitä ongelmia, ja liittojen

tekemässä työelämän tasa-arvotyössä on huomioitava jatkossa paremmin sukupuolivähemmistöjen asema ja oikeudet.

Toimenpide-ehdotukset

- 15-vuotiaille annetaan itsemäärittelyoikeus juridiseen sukupuoleensa.
- Pienennetään nimenvaihtamisen, henkilökortin ja passin kustannuksia.
- Sukupuolen juridisen merkinnän vaihtumiseen liittyvä merkintä poistetaan viranomaisten tietokannoista määräajan kuluttua.
- Edistetään WPATH:n edellyttämiä hoitosuosituksia lainsäädännöllisellä tasolla ja seurataan ajantasaisesti trans- ja sateenkaarijärjestöjen suosituksia hoitojen kehittämisestä.
- Tehdään tutkimusta transpolien ja muun terveydenhuollon ongelmakohdista ja sujuvoitetaan hoitoon pääsyä.
- Lisätään resursseja ja erikoissairaanhoidollisia yksiköitä Suomeen sekä edellytetään nopeaa pääsyä sukupuolenkorjaushoitoihin.
- Tasa-arvosuunnitelmissa huomioidaan sukupuolen moninaisuus. Kehitetään keinoja seurata tasa-arvon kehitystä niin, että myös sukupuolivähemmistöt otetaan huomioon.
- Tuetaan sateenkaarijärjestöjä ja pidetään säännöllisesti järjestöihin yhteyttä, jotta tieto transihmisten asemasta päivittyy.
- Edellytetään sukupuolen moninaisuuden huomioimista yhteiskunnan eri osa-alueilla ja instituutioissa, mm. oppilaitoksissa ja työpaikoilla.
- Edistetään sukupuolen moninaisuuden huomioimista ammattiliitoissa tehtävässä tasa-arvotyössä ja suunnitellaan yhdessä ammattiliittojen kanssa keinoja purkaa transihmisten syrjintää työelämässä.

Tasa-arvo vallassa ja kriiseissä

Politiikan ja poliittisen toimijuuden sukupuolittuneisuus

Vuoden 2019 vaaleissa eduskuntaan valittiin ennätyksellisesti 94 (47 %) naista. Sanna Marinin hallituskokoonpanossa enemmistö ministereistä on naisia (12 ministeriä 19 ministeristä). Lisäksi kaikkien hallituspuolueiden puheenjohtajat ovat naisia, ja he ovat toimineet kriisiajan johtajina ja keskeisinä ministereinä. Tämä on poikkeuksellista Suomessa. Sen voidaan kuitenkin nähdä vastaavan 2000-luvulla tapahtunutta muutosta, jossa ministerien sukupuolijakauma on tasoittunut ja naisia on ollut keskeisissä poliittisissa tehtävissä. Kehitys on vaatinut pitkäaikaista työtä ja on huomioitava, että Marin tuli pääministeriksi vasta Rinteen erottua tehtävästä. Tasa-arvokehityksen suunta ei ole itseäänselvyys, vaan sen eteen täytyy edelleen tehdä työtä, kannustaa naisia asettumaan ehdolle ja tukea heitä ehdokkaina.

Vuoden 2022 ensimmäisissä ja historiallisissa aluevaaleissa enemmistö valituista uusista valtuutetuista oli naisia. Tätä voidaan syystäkin pitää yhdenlaisen lasikaton murtumisena. Aluevaalit eivät kuitenkaan tarjoa vertailukohtaa muihin vaaleihin ennen kaikkea siksi, että ne keskittyivät sosiaali- ja terveysalaan, johon naisehdokkaat ovat miehiä useammin profiloituneet. Muissa vaaleissa ei ole vastaavalla tavalla rajattua teemaa. Perinteisistä vaaliteemoista talous ja turvallisuus nähdään pitkälti miehisinä politiikan osa-alueina ja vastaavasti sosiaali- ja terveystieteet naisten osa-alueena.

Yhtenä haasteena onkin se, että jotkut poliittiset aihealueet ovat edelleen mielikuvissa hyvin sukupuolittuneita. Taluspoliittisen asiantuntijuuden sukupuolittuneisuuden suhteen voidaan huomioida, että Sipilän hallituksen tasa-arvokehitystä hidastanut politiikka yhdistettynä leikkauspolitiikkaan herätti naisjärjestöjä ja feministisiä toimijoita arvioimaan uudelleen taluspolitiikan merkitystä omassa toiminnassaan sekä tuomaan kriittisemmin esiin taloutta koskevan asiantuntijuuden sukupuolittuneisuuden. Tämän voidaan nähdä muovanneen osaltaan naisten poliittista toimintakenttää.

Naisiin ja naisiksi oletettuihin henkilöihin kohdistuu poliittisina toimijoina sukupuolen perusteella sellaisia oletuksia ja vaatimuksia, joita ei vastaavasti miehiin kohdistu. Naisten asiantuntijuus ja poliittinen pätevyys saatetaan edelleen kyseenalaistaa sukupuolen perusteella. Tähän kulttuuriseen ongelmaan ei ole olemassa yksiselitteisiä ratkaisuja, mutta eräs tapa purkaa kulttuurisia mielikuvia on tuoda esiin naisten asiantuntijuutta eri yhteyksissä.

Vastaavasti on huomioitava, miten vihapuheen lisääntyminen estää monia naisia ja vähemmistöjen edustajia asettumasta ehdolle. Vihapuhe kohdistuu erityisesti naisiin ja vähemmistöihin sekä naisten ja vähemmistöjen asemaa ajaviin toimijoihin. Vihapuheen sukupuolittuneisuuden yhteydessä on tarpeen huomioida uuskonservatiivinen ja globaali anti-gender-liike, joka on vähemmistö- ja naisvihamielinen ja joka on onnistunut valtaamaan alaa myös Suomessa. Vihapuhe on laaja yhteiskunnallinen ongelma, joka koskettaa ihmisiä aina

vallanpitäjistä lapsiin asti ja kaventaa kaikille ihmisille kuuluvia demokraattisen yhteiskunnan perusoikeuksia.

Kriisit, talous ja politiikka

Suomessa 2010-luvun alun globaalia taantumaa pyrittiin ratkaisemaan talouskurilla ja leikkauspolitiikalla, jotka kohdistuivat sosiaaliturvaan ja naisenemmistöisiin julkisen sektorin aloihin. Vasemmistossa leikkauspolitiikka nähdään yleisestikin epätoivottuna ja virheellisenä talouspolitiikkana, mutta on tärkeää teroittaa, miksi sukupuoli ja sukupuolivaikutukset on huomioitava talouspolitiikassa.

Globaalit kriisit vaikuttavat globaaliin talouteen sekä kansantalouksiin, talouspolitiikkaan ja muuhun politiikkaan. Talouskriisien, koronakriisin ja sotien kaltaiset globaalit ja vaikeat kriisit voivat luoda vaihtoehdottomuuden ilmapiiriä, jossa erityisesti talous- ja turvallisuuspoliittisiin kriiseihin ajatellaan olevan vain yhdenlaisia poliittisia vaihtoehtoja. Tämä voi kaventaa mahdollisuuksia edistää tasa-arvoa lisäävää politiikkaa, ja pahimmillaan tehty politiikka voi viedä tasa-arvokehitystä taaksepäin. Erityisenä riskinä on se, että kriisiajan politiikalla oikeutetaan hyvinvointivaltion menojen karsiminen, mikä vaikuttaa pienituloisiin ja myös eri sukupuoliin eri tavoin. Sosiaaliturvasta leikkaaminen heikentää naisten taloudellista asemaa: sekä Sipilän kauden aikainen leikkauspolitiikka että korona ovat tuoneet esiin naisenemmistöisen hoitoalan kuormitukset ja alipalkkauksen.

Aikakautemme suurin kriisi on ilmastonmuutos, jonka seuraukset ovat olleet kauan tiedossa, mutta jonka torjuntaan ja hallintaan ei ole ollut poliittista tahtoa. Ilmastonmuutoksella on myös sukupuolivaikutuksia niin globaalisti kuin kansallisesti: koska naiset ansaitsevat keskimäärin vähemmän kuin miehet, naiset kantavat ilmastonmuutoksen taloudellisista seurauksista miehiä suuremman osan. Ilmastonmuutoksen kannalta keskeiset alat, kuten liikenne, teollisuus ja rakennusala, ovat miesenemmistöisiä ja -valtaisia. Niiden toiminnan on lähivuosina muututtava, mikä voi saada miehet kokemaan epävarmuutta omasta tulevaisuudestaan sekä vähentää heidän innokkuuttaan sitoutua ilmastonmuutoksen vastaiseen työhön.

Ilmastonmuutoksesta seuraa muun muassa kulkutautien lisääntyminen, joten naisenemmistöinen terveysala tulee myös jatkossa olemaan kuormittunut ja ylityöllistetty, mikäli alan rakenteellisia ongelmia ei korjata. Vasemmistoliiton reilun siirtymän ohjelma tarjoaa näkökulmia ekologisen kriisin ajan politiikkaan, johon myös sukupuolivaikutuksien arviointien lisääminen kuuluu.

On tärkeää puhua niin kriisiaikoina kuin normaaleissa olosuhteissa tehdyn politiikan sukupuolivaikutuksista, tuoda esiin poliittisia vaihtoehtoja ja luoda edellytyksiä demokraattiselle keskustelulle yhteiskunnallisesta tulevaisuudesta. Sukupuolitietoinen budjetointi ja vastaavat sukupuolivaikutuksien huomioimiseen tähtäävät käytännöt on kannatettavaa ottaa osaksi kaikkea päätöksentekoa.

Toimenpide-ehdotukset

- Kannustetaan monitaustaisia henkilöitä asettumaan ehdolle vaaleissa.
- Tunnistetaan keinoja ehkäistä vihapuhetta ja puuttua siihen. Poliittisissa luottamustehtävissä toimiville ja eri vaalien ehdokkaille on tarjottava tukea ja koulutuksia vihapuheesta.
- Keskustellaan sisarpuolueiden kanssa tavoista puuttua kansainväliseen anti-gender-liikkeeseen ja edistetään kansainvälistä vasemmistolaista tasa-arvopoliittista keskustelua.
- Huomioidaan kaikissa kriisitilanteissa ihmisten ja ympäristön hyvinvoinnin säilyminen sekä kriisiajan politiikan sukupuolivaikutukset.
- Edistetään sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden asemaa, sillä he huolehtivat yhteiskunnan selviytymisestä kriiseissä.
- Edistetään keinoja huomioida sukupuoli talouspolitiikassa. Sukupuolitietoinen budjetointi ja hyvinvointitalous tukevat tällaista talouspolitiikkaa.
- Esitetään turvallisuuspoliittisissa keskusteluissa kysymys siitä, keiden turvallisuudesta puhutaan ja millaisia sukupuolivaikutuksia konflikteilla on.
- Asevelvollisuus tulee muuttaa siten, että se kohtelee kaikkia sukupuolia tasa-arvoisesti. Palvelukseen tulisi valita sukupuolen sijaan motivaation ja osaamisen perusteella. Samalla siviilipalveluksen kestoa tulee lyhentää ja aseistakieltäytyjien rankaisemisesta luopua.
- Huomioidaan ilmastonmuutoksen ja ympäristökriisin sukupuolivaikutukset ja jalostetaan siltä pohjalta reilun siirtymän ohjelmaa.
- Kaikille eduskuntapuolueille tulee asettaa pysyvät häirintäyhdyshenkilöt, ja on selvitettävä, voiko häirintäyhdyshenkilöiden nimeämisen asettaa puoluetuen ehdoksi.

NOSTOJA GLOBAALISTA TASA-ARVOSTA

Globaalin tasa-arvon riittävän laaja käsittely vaatisi oman ohjelmansa. Halusimme tämän ohjelman yhteydessä nostaa esiin joitain globaalin tasa-arvon kysymyksiä, mutta ohjelman rajaamiseksi jouduimme jättämään monia tärkeitä asioita myös käsittelemättä. Ohjelmaa kirjoitettaessa pohdittiin laajalti esimerkiksi tasa-arvokehityksen viimeisimpiä muutoksia EU-

maissa, kehitysyhteistyön sukupuolivaikutuksia, globaalia koulutuksellista tasa-arvoa erityisesti tyttöjen osalta sekä koronapandemian tasa-arvovaikutuksia. Näitä jokaista olisi syytä käsitellä myös laajemmin.

Muuttoliike kriisialueilta: paperittomuus ja ihmiskauppa

Nykyiset konfliktit, taloudellinen epävarmuus ja tulevaisuudessa (vielä) enenevässä määrin ilmastokriisin seuraukset synnyttävät muuttoliikkeitä pois turvattomilta alueilta. Viime vuosina Syyrian, Afganistanin ja Ukrainan sodat ovat ajaneet miljoonia ihmisiä pois kotiseudultaan, ja osa näistä ihmisistä on päässyt tai hakeutunut myös Eurooppaan ja Suomeen. Kukin konflikti ja maa on erilainen, myös sen suhteen, millä tapaa sukupuolittunutta ihmisten pääsy pois maasta on. Liikkuminen maasta toiseen edellyttää taloudellisia resursseja, joita kaikilla ei ole. Tämä luo pahimmillaan alustaa ihmiskaupalle.

Suomi on ihmiskaupan kohde- ja kauttakulkumaa. Ihmiskauppaa on parituksen kaltainen seksuaalinen hyväksikäyttö, pakkotyöhön tai muunlaiseen ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin asettaminen tai elinkauppa taloudellisessa hyötymistarkoituksessa. Ihmiskauppa on sukupuolittunut siten, että tytöt ja naiset ovat yleensä seksuaalisen hyväksikäytön uhreja, pojat ja miehet puolestaan pakkotyön uhreja ihmiskaupassa. Transnaiset ovat ihmiskaupassa oma marginalisoitu ryhmänsä. Ihmiskauppaan voidaan puuttua tukemalla ja kehittämällä sen vastaista työtä.

Paperittomien ihmisten asema on erityisen turvaton, eikä heillä ole mahdollisuutta yhteiskunnan peruspalveluihin. Marginalisoidun asemansa vuoksi paperittomilla henkilöillä on erityisen suuri riski joutua ihmiskaupan uhreiksi tai ajautua seksityöntekijöiksi, joiden asema on turvaton. Nämä ongelmat korostuvat erityisesti paperittomilla naisilla. Heillä ei ole oikeutta terveydenhuoltoon, mikä tekee raskaudesta, seksitaudeista ja niihin liittyvistä kysymyksistä ongelmallisia. Helsingissä paperittomille ihmisille on myönnetty lupa ilmaisiin terveyspalveluihin, ja suurimmissa kaupungeissa *Global Clinic* -järjestö tarjoaa paperittomille henkilöille terveyspalveluita. Terveyspalveluiden tarjoaminen edistäisi jo huomattavasti paperittomien ihmisten asemaa, mutta keskeisin rakenteellinen ratkaisu on myöntää paperittomille henkilöille oleskelulupa, joka mahdollistaisi pääsyn yhteiskunnan peruspalveluihin ja kotoutumisen.

Suomen maahantulo- ja turvapaikkapolitiikkaa säätelevät osittain Suomen omat kansalliset päätökset, Euroopan unionin yhteinen lainsäädäntö sekä kansainväliset sopimukset. Erityisen keskeisenä voidaan pitää Schengen-sopimusta, jonka myötä ihmiset voivat liikkua alueen sisällä entistä helpommin. Sopimuksen edellytyksenä oli kuitenkin alueen ulkoisten rajojen tiukempi valvonta, mikä on synnyttänyt esimerkiksi paperittomuuden nykyisen kaltaisena yhteiskunnallisena ongelmana. Tämä vaikuttaa myös siihen, millaisia muotoja ihmiskauppa saa. Vasemmistoliitto julkaisi vuonna 2020 kattavan siirtolaisuus- ja kotouttamispoliittisen ohjelman, jossa esitetään näihin kysymyksiin ratkaisuja.

Sota sukupuolittuneena ilmiönä ja rauha sukupuolten tasa-arvon ehtona

Rauha on yksi tärkeimmistä ehdoista sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi. Naiset, tytöt ja sukupuolivähemmistöt ovat sodassa haavoittuvassa asemassa: riski joutua esimerkiksi sukupuolittuneen väkivallan, hyväksikäytön ja ihmiskaupan kohteeksi kasvaa sotatilanteessa merkittävästi.

Sota ja sen uhka on aina myös mies- ja poikakriisi, koska sukupuolittuneena ilmiönä se pakottaa erityisesti miehet sotimaan henkensä uhalla ja pojat kasvamaan ilmapiirissä, jossa on mahdollisuus joutua itse sotimaan aikuisena.

Myös taloudellisesti ja sosiaalisesti haavoittuvassa asemassa olevia lapsia pakotetaan ja manipuloidaan sotimaan eri puolella maailmaa, vaikka YK:n lapsen oikeuksien sopimus kieltää tämän. Riski joutua lapsisotilaaksi koskettaa eri sukupuolia eri tavalla. YK:n mukaan noin 40 prosenttia lapsisotilaista on tyttöjä.

Sodan sukupuolittuneisuus näkyy myös siinä, minkälaisen asiantuntijoiden ääniä sodan aikana ja rauhaa rakennettaessa kuunnellaan. Naiset ovat aliedustettuina esimerkiksi rauhanneuvotteluissa ja turvallisuuspoliittisessa keskustelussa yleensä. Kaikkien sukupuolien äänen kuuleminen osana näitä keskusteluja on tärkeää, sillä sukupuolten tasa-arvoon panostaminen ja laaja käsitys turvallisuudesta ovat tehokkaita keinoja rauhan rakentamisessa ja sen ylläpitämisessä.

Lapsiavioliitot

Käsitteellä lapsiavioliitto tarkoitetaan avioliittoa, jonka toinen tai molemmat osapuolet ovat alle 18-vuotiaita. Suurin osa lapsiavioliiton uhreista on tyttöjä. Kehitysmaissa joka kolmas tyttö avioituu ennen kuin on täyttänyt 18 vuotta. Lapsiavioliiton solmineista 2020-luvulla noin neljä viidestä on tyttöjä, mikä tekee lapsiavioliitosta voimakkaasti sukupuolittuneen ongelman. Unicefin arvion mukaan maailmassa elää noin 765 miljoonaa 20–24-vuotiasta, jotka ovat avioituneet ennen 18 vuoden ikää.

Lapsiavioliitot ovat alaikäisille tytöille vakava uhka terveydelle ja jopa hengelle. Avioliiton jälkeen heidän oletetaan olevan sukupuolisuhteessa puolisoitensa kanssa, eikä heillä useinkaan ole mahdollisuutta käyttää ehkäisyä. Arviolta yli 22 000 tyttöä kuolee joka vuosi lapsiavioliitosta johtuviin raskaus- ja synnytyskomplikaatioihin, ja 16 miljoonaa 15–19-vuotiasta tyttöä synnyttää vuosittain lapsen. Heidän todennäköisyytensä kuolla raskauden aikana tai synnytykseen on kaksi kertaa suurempi kuin aikuisella naisella. Raskaus- ja synnytyskomplikaatiot ovat 15–19-vuotiaiden tyttöjen yleisin kuolinsyy maailmassa. Lapsiavioliitto merkitsee tytölle yleensä myös koulun lopettamista kesken. Lapsiavioliitto lisää myös alaikäisen tytön riskiä joutua lähisuhteenväkivallan uhriksi.

Lapsiavioliitot on kielletty lapsen oikeuksien julistuksessa ja naisten syrjinnän poistamista koskevassa CEDAW-sopimuksessa. Lapsiavioliitto on vakava ihmisoikeusrikkomus ja yksi keskeinen tyttöihin kohdistuva sukupuoleen perustuva väkivallan muoto. Lapsiavioliitot ovat yleisiä kulttuurisista ja taloudellisista syistä, ja niitä voidaan estää valistuksella ja koulutuksen lisäämisellä.

Raskaudenkeskeytys globaalisti

Isolla osalla maailman tytöistä ja naisista ei ole pääsyä seksuaali- ja lisääntymisterveyspalveluiden piiriin. Erityisesti kehittyvissä maissa on hankala saada ehkäisyvälineitä ja tietoutta ehkäisystä. Yhteiskunnan patriarkalisuus vaikuttaa siihen, kuinka paljon tytöillä ja naisilla todellisuudessa on valtaa päättää omasta seksuaalisuudestaan ja lisääntymisestään.

Monissa maailman maissa aborttia on rajoitettu joko lainsäädännöllä, abortin saatavuuden rajoittamisella tai molemmilla. Maailmassa on kymmenen valtiota, joissa abortti on kielletty myös raskaana olevan hengen pelastamiseksi. Kolme näistä valtioista – Andorra, Malta ja Vatikaani – sijaitsee Euroopassa. Abortin pyynnöstä sallivat maat ja alueet sijaitsevat lähinnä Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Joitain poikkeuksia kuitenkin on, esimerkiksi Kuuba ja Etelä-Afrikka. On huomionarvoista, että Suomi ei ole niiden maiden joukossa, joissa abortin saa pyynnöstä.

Noin joka neljäs raskaus maailmassa keskeytetään. Yli 90 prosenttia maailman aborteista tehdään kehitysmaissa. Euroopan parlamentti on hyväksynyt Naisten oikeuksien ja sukupuolten tasa-arvon komitean laatiman esityksen seksuaali- ja lisääntymisoikeuksista. Esityksessä seksuaali- ja lisääntymisoikeudet tunnustetaan ihmisoikeuksiksi. Näihin oikeuksiin kuuluu myös oikeus turvalliseen aborttiin.

Aborttioikeuksia on viime vuosina rajoitettu myös EU:hun kuuluvissa maissa, esimerkiksi Puolassa. WHO:n mukaan 40 prosenttia lisääntymisikäisistä naisista elää maissa, joissa aborttia on ankarasti rajoitettu tai se on kielletty kokonaan.

On tunnettua, että abortit kieltävästä maasta matkustetaan lähialueille hakemaan raskauden keskeytyksiä. Lisäksi turvaudutaan laittomiin, mahdollisesti hengenvaarallisiin keskeytyksiin. WHO määrittelee vaaralliseksi abortiksi raskaudenkeskeytyksen, joka suoritetaan epähygieenisissä olosuhteissa tai jonka suorittaa henkilö, jolla ei ole tarvittavaa lääketieteellistä koulutusta. Vaaralliset abortit aiheuttavat komplikaatioita ja kuolemia. Vaarallisen abortin aiheuttamat kuolemat ovat yleisempiä maissa, joissa abortti on kielletty kokonaan tai oikeutta siihen rajoitetaan voimakkaasti. Abortin kriminalisointi aiheuttaa sen, etteivät naiset ja tytöt uskalla hakeutua hoitoon vaarallisen abortin aiheuttamien komplikaatioiden jälkeen.

Naisten, tyttöjen sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia vastustava liikehdintä on viime vuosina vahvistunut ympäri maailmaa. Naisten ja tyttöjen asemaa käsittelevää YK:n Pekingin toimintaohjelmaa ei voitu päivittää, sillä riski ohjelman heikentymisestä olisi ollut liian suuri. Taantumus on vaikuttanut abortin saatavuuteen myös Euroopassa. Puolassa astui

tammikuussa 2021 voimaan laki, joka tekee abortista maassa lähes mahdottoman saada edes silloin, kun raskaana olevan terveys on vaarassa.

Tyttöjen ja naisten aseman parantaminen on tätä kirjoitettaessa kuluvalle hallituskaudella (2019 –) yksi Suomen ulkopolitiikan keskeisiä tavoitteita. Suomen tulee panostaa ulkopolitiikassa ja kehitysyhteistyössä tyttöjen ja naisten kehollisen ja seksuaalisen itsemääräämisoikeuden edistämiseen.

Toimenpide-ehdotukset

- Pitkän aikavälin tavoitteena on purkaa paperittomuutta synnyttäviä rakenteita Euroopan unionin tasolla. Tähän tarvitaan kansalliset rajat ylittävää vaikuttamistyötä.
- On tuettava globaalin eriarvoisuuden purkamista ohjaamalla rahaa ja resursseja Afrikan, Aasian ja latalaisen Amerikan paikallisille kansalaisjärjestöille.
- Suomessa on helpotettava tilapäisen oleskeluluvan ja turvapaikan myöntämistä.
- Ajetaan kunnissa ja valtakunnallisesti maksutonta terveydenhuoltoa paperittomille henkilöille. Mahdollistetaan heille myös muita peruspalveluita.
- Suhteutetaan henkilötunnistautumisen kriteerejä transihmisten ja muiden haavoittuvien ihmisryhmien kohdalla rajavalvonnassa.
- Vahvistetaan rauhanliikettä sekä naisten osuutta rauhanneuvotteluissa, turvallisuuspoliittisessa keskustelussa ja osana rauhan turvaamista.
- Otetaan tavoitteeksi alaikäisten solmimien avioliittojen kriminalisoiminen globaalisti.
- Tuetaan tyttöjen koulutusta lapsiavioliittoalueilla.
- Lisätään valistustoimintaa sellaisten kulttuurien ja uskontojen piirissä, joissa lapsiavioliitot hyväksytään.
- Suomen oltava edelläkävijä aborttioikeuden edistämisessä.
- Suomen on panostettava kansainvälisessä yhteistyössä seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämiseen.

Tasa-arvo ja teknologia

Digitalisaation nopean etenemisen myötä on erityisen tärkeää tarkastella sukupuolten välistä tasa-arvoa myös teknologian kentällä. Teknologian käytön osalta on tärkeää pohtia myös laajemmin yhdenvertaisuuden ulottuvuuksia, kuten iän, motoristen kykyjen ja varallisuuden vaikutuksia teknologian käyttömahdollisuuksiin.

Nopeasti kehittyvä digitalisaatio kohtelee eri sukupuolia eri tavoin erityisesti kansainvälisellä tasolla. Erot maiden välillä ovat suuria, mutta erityisesti kehittyvissä maissa miehet ovat erittäin paljon todennäköisemmin internetin äärellä kuin naiset. Perheen ainoa mobiililaitte voi usein olla miehen hallussa. Kun yhä suurempi osa palveluista siirtyy internetiin, ovat nämä erot monella tapaa keskeisiä. Lisäksi myös teknologiataidoissa voi olla sukupuolten välisiä eroja.

Sosiaalisen median käytön räjähdysmäinen kasvu on lisännyt myös verkkohäirintää. Erityisesti naisiin ja vähemmistöihin kohdistuva häirintä on vakava yhteiskunnallinen ongelma.

On oletettavaa, että tulevaisuudessa tekoäly vaikuttaa yhä useampaan elämämme osa-alueeseen. Usein tekoäly nähdään objektiivisena ja asenteista vapaana. On kuitenkin syytä huomioida, että tekoäly toistaa sille opetettuja asenteita. Mikäli tekoäly on koodattu oppimaan olemassa olevasta datasta, on tämän datan sukupuolivaikutuksia ensin arvioitava. Muuten objektiiviseksi kuviteltu tekoäly tosiasiallisesti vain toistaa ja pahimmassa tapauksessa jopa vahvistaa olemassa olevaa epätasa-arvoa. Tulevaisuudessa on löydettävä uusia keinoja ennaltaehkäistä tekoälypohjaista syrjintää ja samalla etsittävä keinoja hyödyntää tekoälyä tasa-arvotyössä. Suurimmissa teknologiayrityksissä tekoälyn kehittäjistä valtaosa on miehiä. Tekoälyä hyödynnetään myös usein turvallisuuslaskelmissa. On tärkeää varmistaa, ettei tällaisissa tilanteissa laskelmia tehdä vain yhden sukupuolen näkökulmasta. Esimerkiksi autojen turvallisuutta mallinnettaessa on syytä huomioida eri kokoiset ja ruumiinrakenteiset kuljettajat.

Toimenpide-ehdotukset

- Tuetaan globaalisti naisten pääsyä teknologian ja internetin ääreen sekä koulutetaan heille teknologiataitoja.
- Lisätään sosiaalisen median yritysten vastuuta puuttua alustoillaan tapahtuvaan häirintään.
- Kehitetään tekoälyn sääntelyä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla huomioimaan tasa-arvonäkökulma.